

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий центр “Інститут біології та медицини”
Кафедра біології рослин
Канівський природний заповідник

ВИЗНАЧАТИ ГВОЗДИЧНІ – ЛЕГКО!

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий центр “Інститут біології та медицини”
Кафедра біології рослин
Канівський природний заповідник

ВИЗНАЧАТИ ГВОЗДИЧНІ – ЛЕГКО!

методичні рекомендації

Мартинюк В. О., Шевчик В.Л., Вашека О. В.

Видавець ПАЛИВОДА А. В.

Київ, 2019

УКЛАДАЧІ

Вікторія Олександрівна Мартинюк, аспірант кафедри біології рослин;

Василь Леонівич Шевчик, канд. біол. наук, старший науковий співробітник

Олена Володимирівна Вашека, канд. біол. наук, асистент кафедри біології рослин

РЕНЦЕНЗЕНТИ:

Царенко О. М., канд. біол. наук, старший науковий співробітник Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України;

Бабицький А. І., канд. біол. наук., старший викладач кафедри фізіології, біохімії рослин та біоенергетики Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Мартинюк В. О., Шевчик В. Л. Вашека О. В.

Визначати гвоздичні – легко! : методичні рекомендації / Мартинюк В. О., Шевчик В. Л., Вашека О. В. – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2019. – 29 с.

Визначник розроблено спеціально для викладачів та студентів, що проходять практику на базі Канівського природного заповідника. Він складається із двох частин: в першій наведено коротку інформацію про морфологію гвоздичних та подано ілюстрації, які унаочнюють певні структури; у другій частині наведено власне ключ, побудований за принципом дихотомії. Користуючись ключем можна визначити 22 роди та 53 види гвоздичних, які зростають на території Канівського заповідника, його околиць, а також ботанічного заказника “Тулинецькі переліски”.

Методичні рекомендації призначено для студентів, аспірантів і викладачів біологічних факультетів університетів.

ВСТУП

Гвоздичні (Caryophyllaceae Juss.) – велика родина квіткових рослин, що представлена 101 родом та 2200 (2 625) видами (APG IV), поширеними переважно в помірних регіонах Євразії. В Україні родина входить до десятки провідних за чисельністю та налічує 224 види. Гвоздичним притаманна значна внутрішньовидова мінливість та міжвидова гібридизація, що ускладнює ідентифікацію видів.

Серед гвоздичних є представники з високими декоративними якостями (лещиця, гвоздика, мильнянка, зірки та ін.), що широко використовуються у фітодизайні та озелененні; лікарськими властивостями (остудник, лещиця, смілка), які знаходять застосування у офіційній та народній медицині; високими кормовими властивостями (шпергель (стелюх) польовий); а також бур'яни (зірочник середній) та отруйні для людей та худоби (кукіль звичайний) види. Саме тому точна ідентифікація гвоздичних, що базується на застосуванні чітких морфологічних критеріїв є необхідною практичною навичкою для студентів біологічних спеціальностей.

Дана методична розробка завдяки обширному ілюстративному матеріалу покликана допомогти студентам розібратись у специфічних ознаках гвоздичних та успішно їх застосовувати під час роботи із ключем.

При побудові алгоритму визначення видів за основу було взято дихотомічні ключі, наведені у “Визначнику вищих рослин України” (1987), “Флорі УРСР” (1952), “Флорі Східної Європи” (2004) та ін. Систему родів подано за Hernández-Ledesma et al., 2015.

У першій частині методичних рекомендацій наводиться інформація стосовно морфологічних особливостей гвоздичних, у другій – власне ключ. Ілюстративний матеріал (з певними виключеннями, що вказані в тексті) є авторським та включає близько 70 рисунків та фотографій, що згруповані відповідно до типу ознак.

Опрацювавши першу частину, радимо перейти до ключа, за яким можна визначити 22 роди та 53 види, які зростають в Канівському природному заповіднику, або хоча б один раз наводились для даної території та в заказнику місцевого значення “Тулинецькі переліски”, куди проводяться регулярні екскурсії зі студентами. Для зручності використання наприкінці визначника наведено алфавітні покажчики.

Автори бажають успіху всім, хто бажає скористатись даним ключем!!!

Список використаних скорочень

⊙ – однорічник

⊙⊙ – дворічник

2f – багаторічник

Бур. – бур'ян

Діам. – діаметр

Завд. – завдовжки

Завш. – завширшки

Кв. – квітка

КЗ – Канівський природний заповідник

Кор. – коробочка (плід)

Л. – листок

Нас. – насінина

Пд. – південь

Пел. – пелюстка

Пл. – плід

Пн. – північ

Прикв. – приквіток

Р. – рослина

Ст. – стебло

Суцв. – суцвіття

Ур. – урочище

Чаш. – чашечка

Чашл. – чашолистки

Чер. – черешок

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГВОЗДИЧНИХ

ЖИТТЄВА ФОРМА

Представники родини Caryophyllaceae є переважно трав'янистими рослинами, рідше напівкущиками. Для деяких видів, що зростають в тундрах, високогір'ях, напівпустелях та пустелях, характерна особлива подушкоподібна життєва форма. Проте на території Канівського природного заповідника та його околиць зростають лише трав'янисті рослини, серед яких є одно-, дво- та багаторічники (рис. 1).

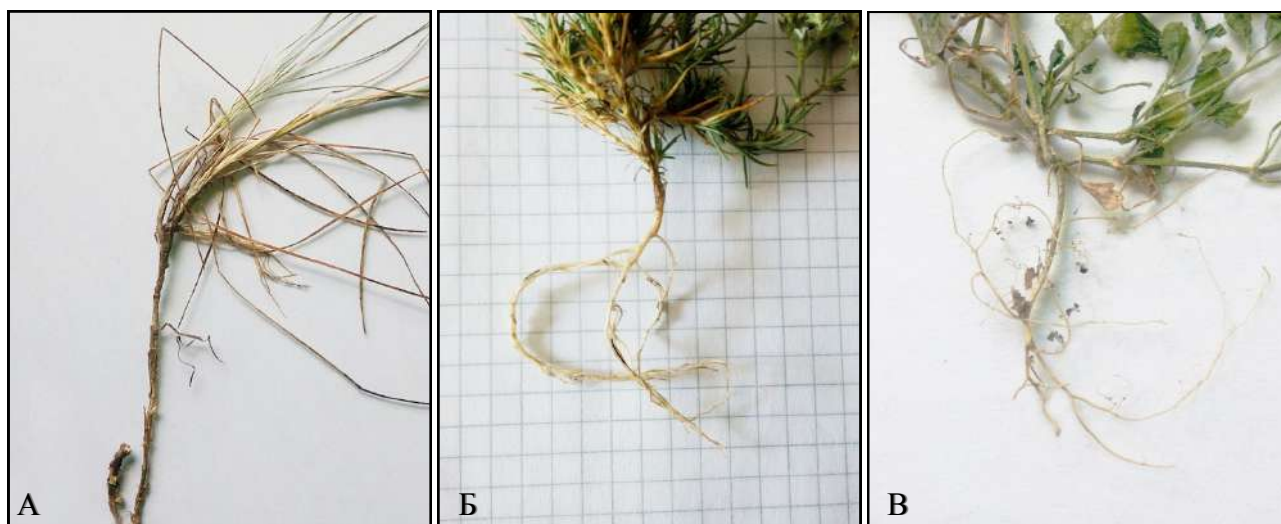

Рис. 1. Підземні органи представників родини гвоздичні (життєва форма – трав'янисті рослини): А – багаторічник, Б – дворічник, В – однорічник .

Однорічники (позначаються ☉) зростають лише протягом одного вегетаційного періоду, за який рослина зацвітає і плодоносить. Відновлення таких рослин наступного вегетаційного сезону відбувається за рахунок насіння.

Дворічники (позначаються ☺) – рослини, що зростають 12-24 місяці. Вони, як правило, протягом першого вегетаційного сезону формують лише вегетативні органи, а в осінньо-зимовий період впадають в стан спокою. При цьому надземна частина рослини зазвичай відмирає, а бруньки відновлення залишаються приблизно на рівні ґрунту. Наступного вегетаційного сезону рослина відновлює надземні вегетативні органи та формує генеративні. Після плодоношення та з настанням другого осінньо-зимового періоду рослина гине.

Багаторічники (позначаються ☼) зростають протягом кількох років. Відновлення рослин після зимового періоду відбувається за рахунок багаторічних органів пагонового походження – каудексів, чи кореневих, що зберігаються протягом всього життя рослини і на яких розміщуються бруньки відновлення. Тобто, багаторічник легко відрізнити за наявністю каудекса чи кореневища та часто – відмерлих листків при основі стебла, що утворились попереднього вегетаційного сезону.

СТЕБЛО

Ст. у гвоздичних бувають прямостоячими, висхідними чи навіть лежачими. Ст. голі чи опушені; в поперечному перерізі найчастіше круглі, у вузлах часто потовщені. Ст. бувають нерозгалужені (прості), проте частіше галузяться у верхній частині або від основи. Висота ст. буває різною – від 3 см до 2 м.

Деякі гвоздичні при основі стебел мають укорочені неплідні пагони, що називають гонами (рис. 2). Такі рослини часто утворюють дернинки.

Інколи стебла вкриті смолистими клейкими речовинами, що перешкоджають руху комах, або різноманітними трихомами, які часто надають стеблам білого або сірого кольору.

Рис. 2. Надземні пагони: 1 – квітконосне (плодюче) стебло, 2 – неплідний укорочений пагін (гон).

Листки

Листкорозміщення у гвоздичних переважно супротивне, рідше л. зібрані в несправжні кільця, що формуються з укорочених пагонів в пазухах стеблових листків (рис. 3). Дуже рідко л. почергові. В деяких представників при основі стебла формується прикоренева розетка листків.

Л. у гвоздичних завжди прості та цілісні. Форма листків різноманітна: лінійна, шилоподібна, ланцетна, овальна чи навіть округла. Л. часто сидячі, іноді поступово звужені у чер., проте різкого розмежування на пластинку та чер. не спостерігається (рис. 4). Часто прикореневі л. черешкові, а стеблові – сидячі. Інколи основи листків зростаються у піхву (рис. 4). У деяких представників є прилистки, що мають вигляд невеликих лусочок.

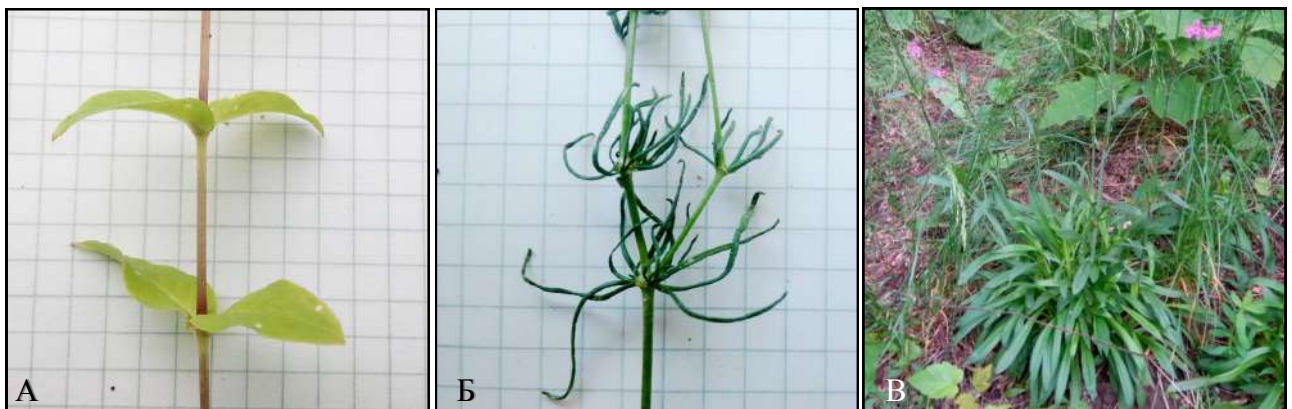

Рис. 3. Типи листкорозміщення представників родини Caryophyllaceae: А – л. супротивні, Б – л. зібрані у несправжні кільця, В – л. зібрані у прикореневу розетку.

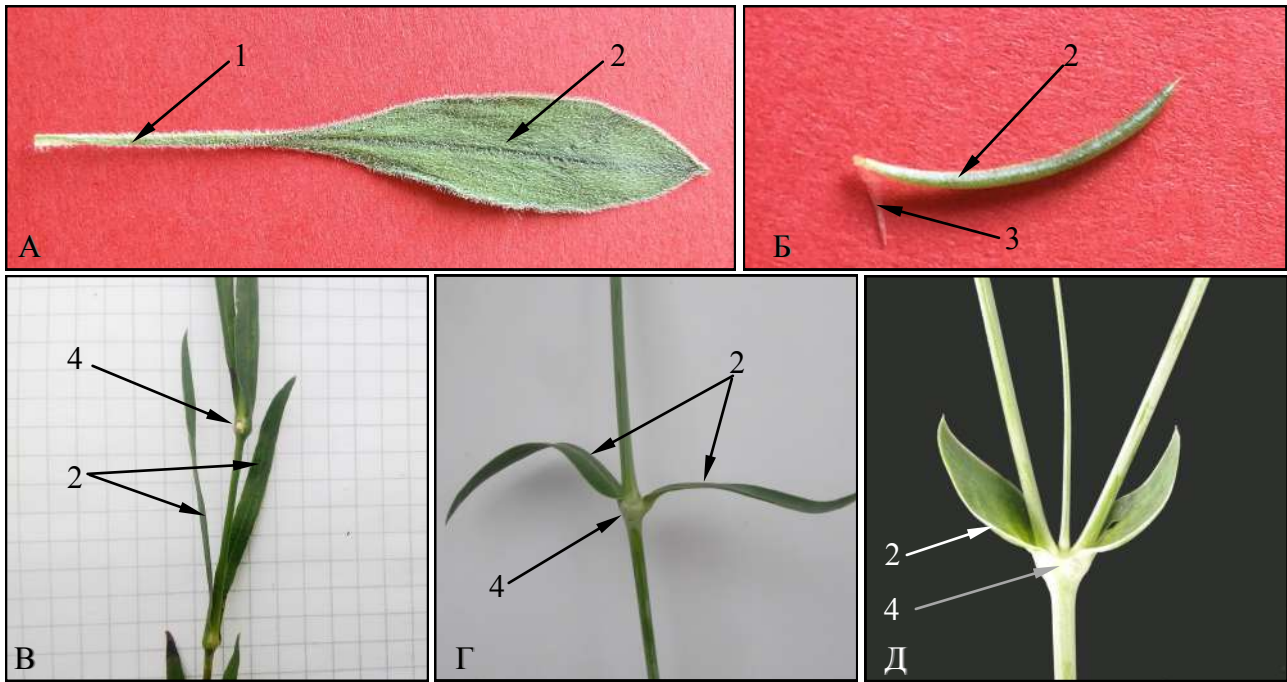

Рис. 4. Листки та піхви у представників гвоздичних: А – л. поступово звужений у чер.; Б, В, Г, Д – сидячі л.
Умовні позначення: 1 – чер., 2 – листкова пластинка, 3 – прилисток, 4 – піхва.

Також важливими ознаками для визначення є наявність чи відсутність опушення, консистенція листка (м'які чи шкірясті, тонкі чи товсті, інколи майже сукулентні). Для визначення також іноді використовують таку ознаку, як кількість жилок, що особливо помітні з нижнього боку листка.

Суцвіття

Кв. гвоздичних, як правило, у цимозних суцв., тобто характеризуються симподіальним галуженням осей. Вихідним для гвоздичних вважається дихазій (напівзонттик), головна вісь якого закінчується квіткою, а нижче виникає дві нові довші супротивні осі (**рис. 5**).

Досить часто суцв. тирсоїдні, у яких головна вісь характеризується моноподіальним галуженням, а бічні – симподіальним, найчастіше представлені дихазіями. Такі суцвіття

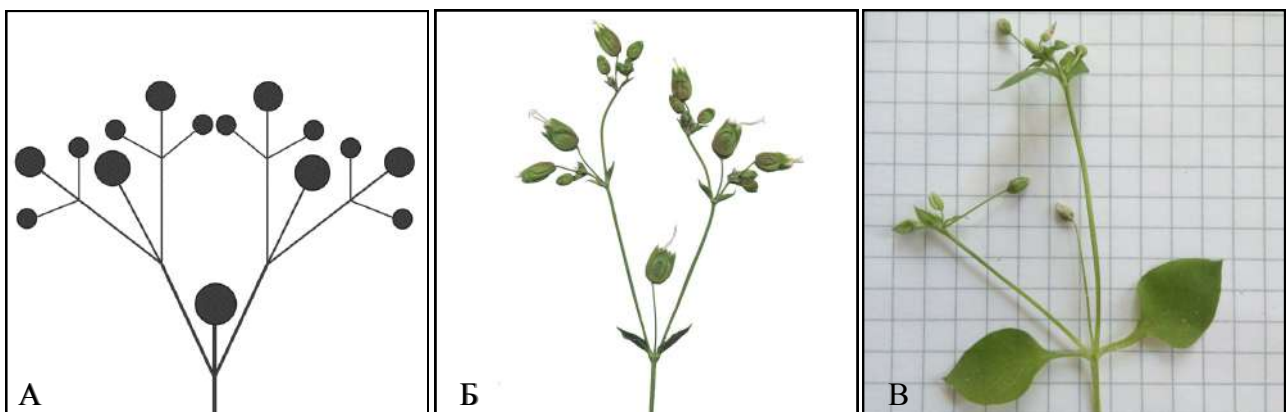

Рис. 5. Дихазій у гвоздичних: А – схема суцвіття; Б, В – дихазій.

можуть бути гроноподібними (більш-менш вузькими) чи волотеподібними (сильно розгалуженими з великою кількістю парціальних суцвіть) (рис. 6).

Іноді квітконіжки укорочені, а кв. зібрані у компактні щиткоподібні чи головчасті суцвіття. У деяких видів суцв. переривчасто-мутовчасте, що виникає в результаті редукції бічних осей дихазіїв. Іноді квітки дрібні, сидячі (тобто без квітконіжок) і зібрані пучками у т.зв. “клубочки”. Рідко кв. поодинокі.

Для більшості видів характерні приквітки. Вони можуть суттєво відрізнятися від листків (плівчасті, трав'янисті з плівчастим краєм) або бути листкоподібними. Квітконіжки теж мають певне діагностичне значення. У деяких видів вони при цвітінні направлені донизу (тобто квітка поникла), а під час плодоношення – доверху.

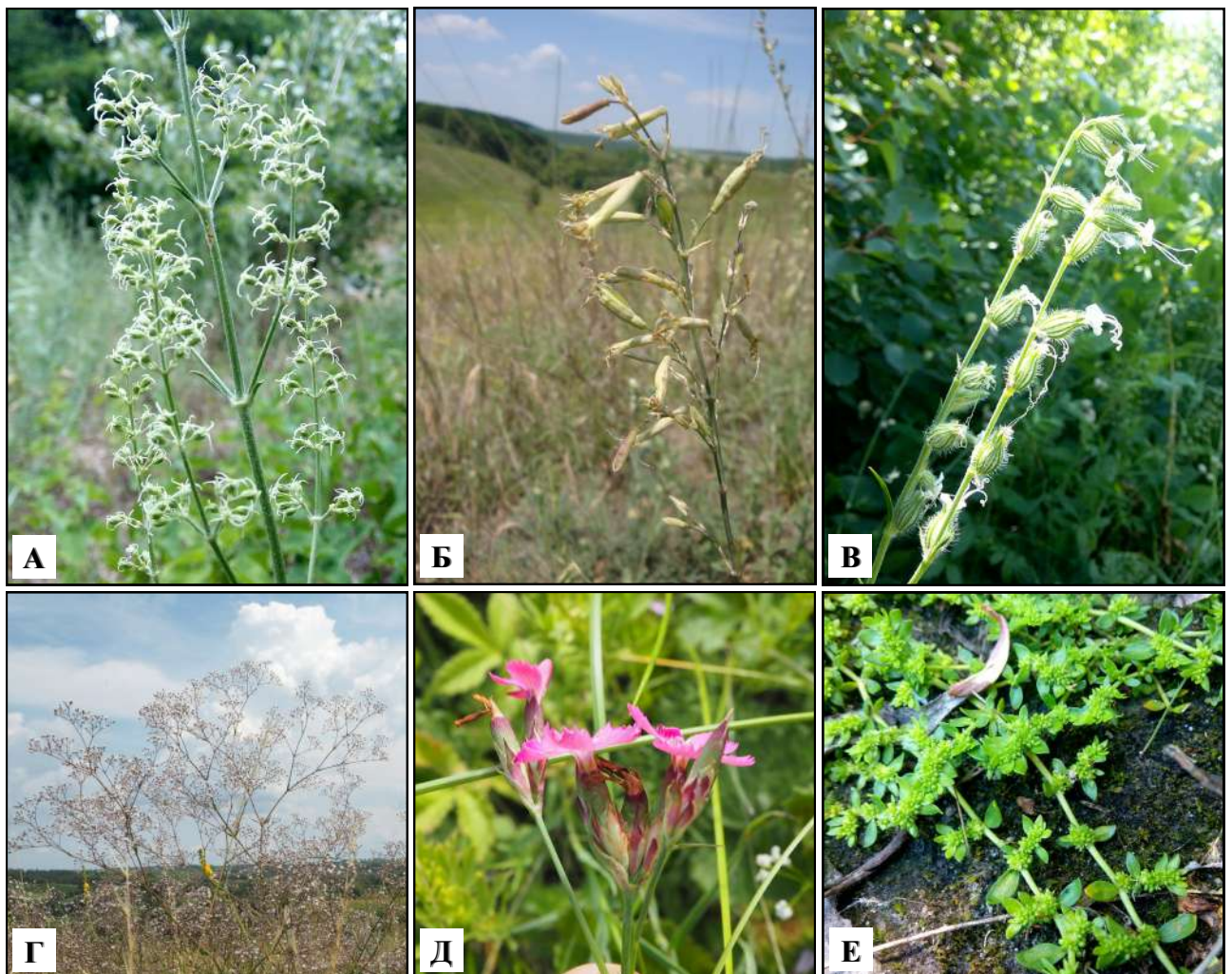

Рис. 6. Суцвіття гвоздичних: А, Б – гроноподібний тирс; В – розвилите суцв. з однією-двома гілками; Г – волотистий тирс; Д – головчасте суцв.; Е – монохазіальні суцв. (“клубочки”).

КВІТКА

Гвоздичним притаманні актиноморфні кв., від 15 мм до 3 см у діаметрі, зазвичай 5-членні, рідше 4-членні. Оцвітина подвійна, рідко віночок редукований. У більшості видів кв. є двостатевими (тобто мають тичинки і маточку), проте нерідко зустрічаються і представники з одностатевими кв.

Чашечка може складатися з 5 (рідко 4) вільних (незрослих) чашолистків або вони можуть зростатися у трубку. В останньому випадку незрослі частини чашолистків формують зубці чашечки (рис. 7). Чаш. завжди залишається при плодах. Ознаки чашечки мають важливе діагностичне значення.

За формою зрослолиста чашечка може бути трубчастою (циліндричною) чи дзвонико-подібною; у деяких видів чашечка (особливо під час плодоношення) здута. Зубці чаш. можуть бути гострими чи тупими, за формою – трикутними, округлими, ланцетними чи майже лінійними. На зрослолистій чашечці, як правило, помітні від 5 до 30 жилок, у деяких видів вони анастомозують (тобто з'єднуються помітними поперечними жилками, утворюючи сіт-

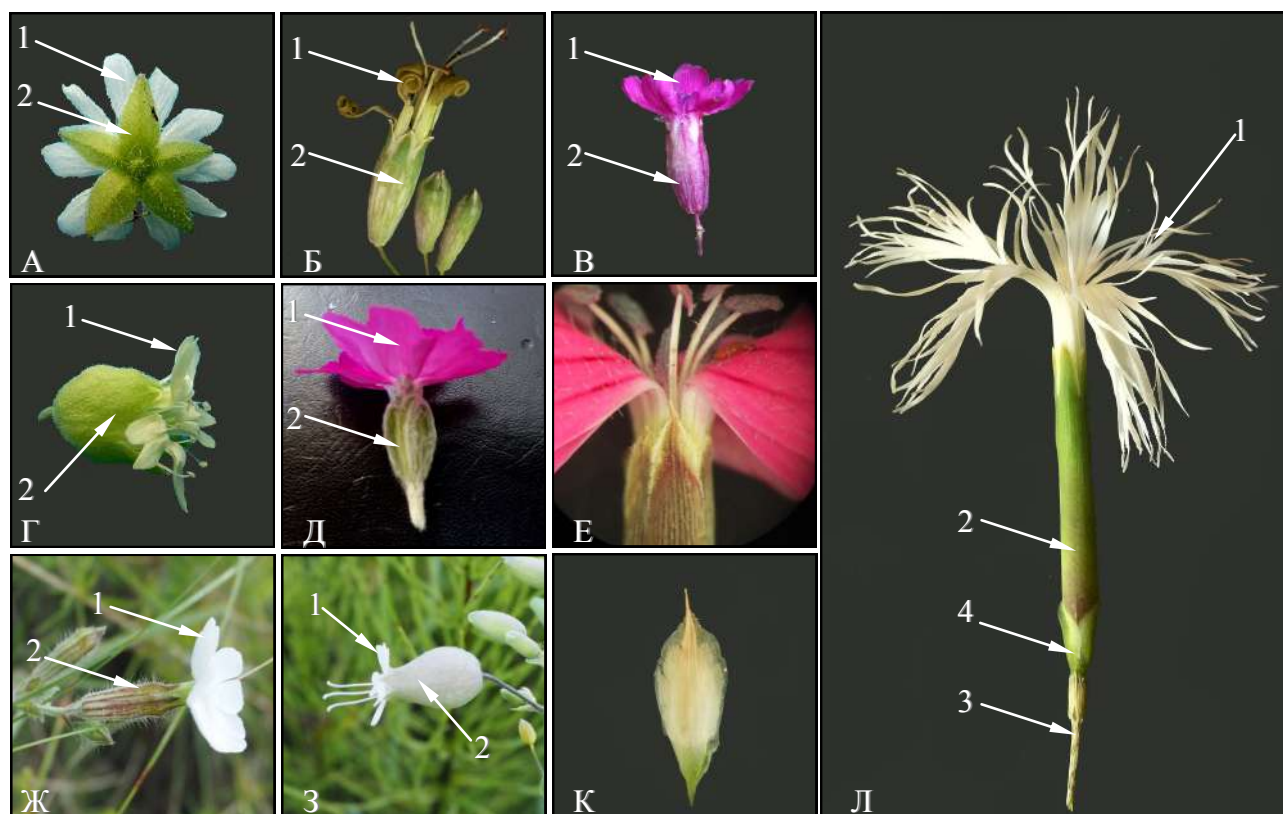

Рис. 7. Морфологічне різноманіття чашечки представників родини Caryophyllaceae: А – чаш. роздільнолиста, з однією вираженою жилкою (вигляд знизу); Б – зрослолиста гола чаш. з анастомозуючими жилками, зубці чаш. по краю півчасті; В – зрослолиста гола чаш. (пурпурова), з 10-ма жилками та тупими зубчиками; Г – зрослолиста гола здута чаш., без виражених жилок; Д – зрослолиста повстистоопушена чаш., з сильно виступаючими жилками; Е – загострені зубці чаш. з вийчастини краями; Ж – зрослолиста опушена чаш., з добре вираженими жилками, які в верхній частині анастомозують; З – гола зрослолиста здута чаш.; К – приквіток (брактея); Л – гола зрослолиста чаш.

Умовні позначення: 1 – віночок, 2 – чашечка; 3 – квітконіжка, 4 – приквітки.

ку), рідше жилки непомітні; чаш. може також бути голою чи опушеною (цілком, по жилках або по краю зубців). Для роздільнолистої чаш. важливими ознаками для визначення є кількість жилок на чашл., характер їх опушення, наявність та ширина півчастого краю, форма верхівки чашолистика.

Віночок (рис. 8) складається з п'яти, іноді чотирьох пелюсток, рідко віночок редукований (представлений волосками) або взагалі відсутній. Пелюстки завжди вільні (тобто не

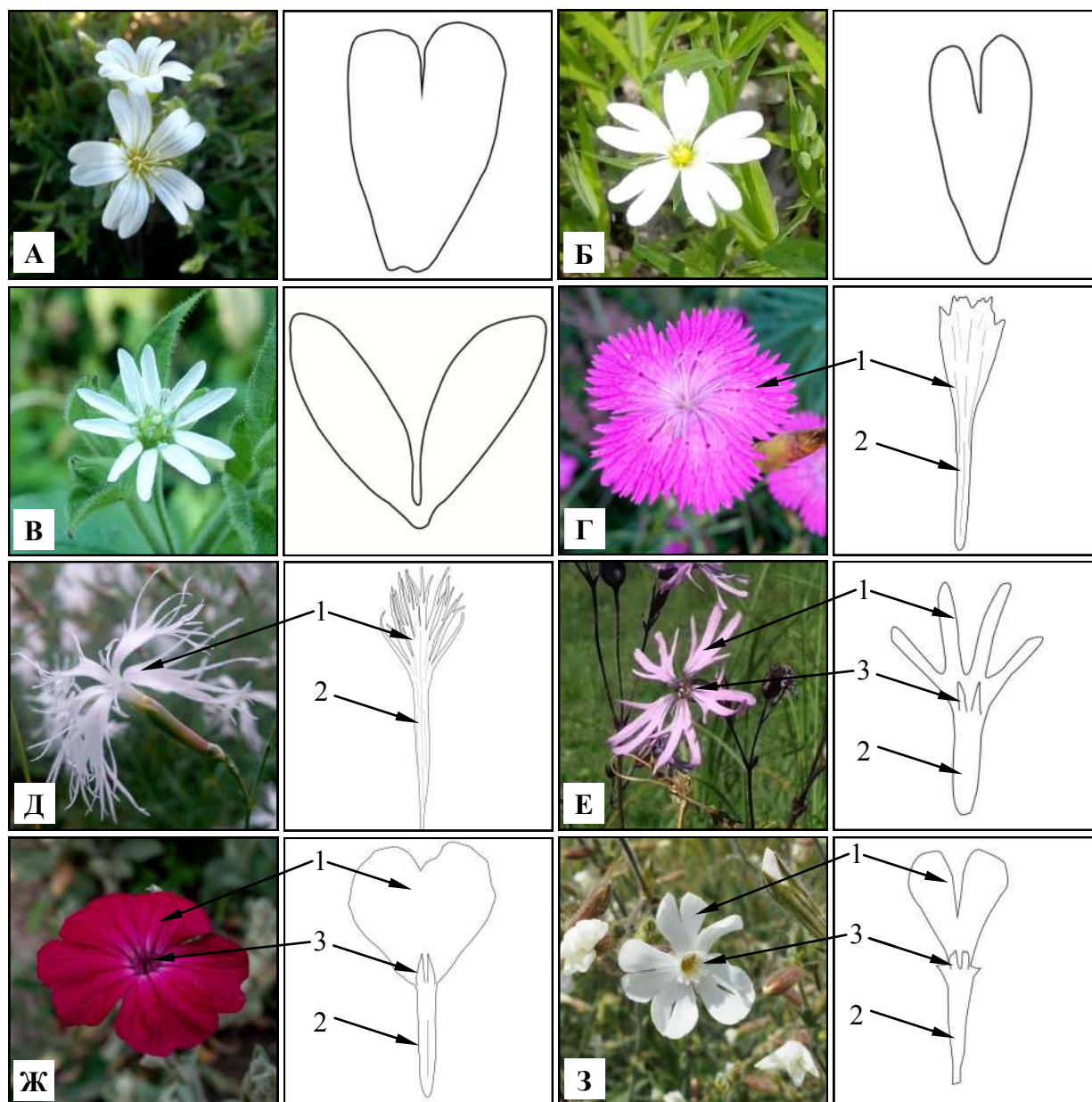

Рис. 8. Морфологічне різноманіття віночка представників родини Caryophyllaceae: А – пелюстка, двороздільна до 1/3; Б – пел. двороздільна до середини; В – пел. двороздільна майже до основи; Г – нігтик пел. поступово переходить у пластинку, яка є неправильно зубчастою на верхівці; Д – нігтик пел. поступово переходить у пластинку, яка нижче середини розсічена на лінійні фрагменти; Е – пластинка пел. розсічена на чотири вузькі лінійні долі, різко звужена у нігтик, на їх межі знаходяться зубці привіночка (коронки); Ж – пластинка пел. на верхівці виїмчата, різко звужена у нігтик; З – пластинка пел. до середини двороздільна, різко звужена у нігтик, останній у верхній частині вушкоподібно розширений.

Умовні позначення: 1 – пластинка пел., 2 – нігтик, 3 – привіночок (коронка).

зростаються між собою). Колір віночка буває різним: білим, жовтувато-зеленим, світло- і темно-рожевим, пурпуровим.

Пелюстки видів, що мають зрослолисту чаш. диференційовані на нігтик (звужена частина) та пластинку, або відгин (розширена частина) (**рис. 9**). Нігтик завжди “захований” у чашечці. На їх межі у деяких представників можуть спостерігатися парні придатки у вигляді зубців чи горбочків – привіночок, або коронка. Відгин пластинки буває цілісним, виїмчастим, зубчастим чи розсіченим на численні вузькі (лінійні) долі. Нігтик пелюстки інколи буває вушкovidно розширеним у верхній частині. У деяких видів нігтик поступово переходить у пластинку і тоді межа між ними виражена нечітко. Інколи на відгині пелюстки з зовнішнього боку наявна борідка волосків. Коли говорять про забарвлення віночка чи пелюстки, мають на увазі саме колір відгину пелюстки; нігтик, як правило, зеленкуватий.

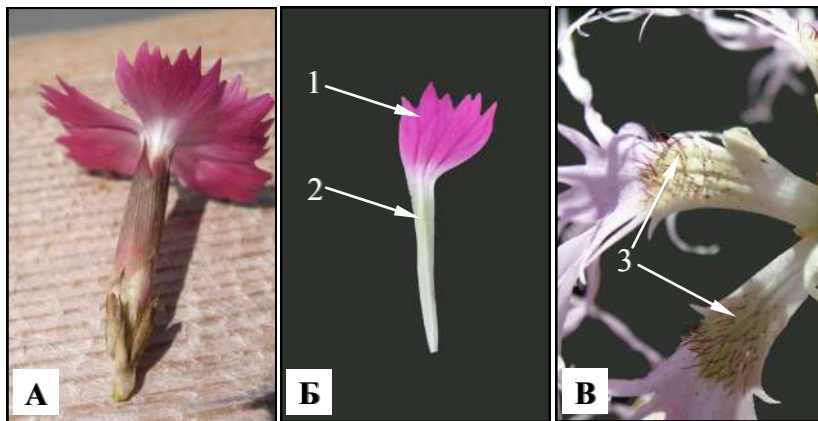

Рис. 9. Особливості будови квітки гвоздичних: А – квітка; Б – пелюстка; В – поверхня пелюсток з борідками.

Умовні позначення: 1 – відгин; 2 – нігтик; 3 – борідки.

У видів з вільнолистою чаш. пелюстка не диференційована на нігтик та відгин. Пелюстка у таких видів буває цілісною, виїмчастою або двороздільною (до середини або майже до основи).

Найчастіше кв. гвоздичних є двостатевими (тобто мають тичинки та маточку), проте у деяких видів кв. є одностатевими (тичинкові та маточкові).

Гінецей складається з 2, 3 або 5 плодолистків, які, зростаючись, утворюють лізикарпний геніцей з колонкою, на якій кріпляться насінини. Маточка з вільними стовпчиками, їх кількість дорівнює кількості плодолистків (**рис. 10**). Зав'язь завжди верхня.

Тичинок, як правило, 10, вони розміщені у два кола. У деяких видів кількість тичинок редукується до 8, 5, 4, 3 чи навіть 1. За морфологією тичинкові нитки можуть бути опушеними чи голими, видовженими чи вкороченими.

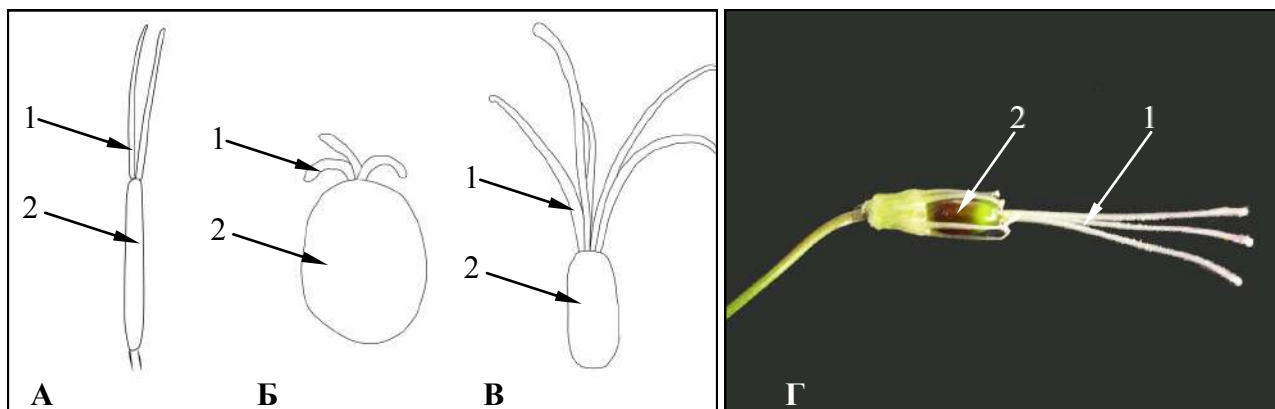

Рис. 10. Гінецей представників гвоздичних: А – маточка з двома стовпчиками; Б – маточка з трьома стовпчиками; В – маточка з п'ятьма стовпчиками (оцвітина видалена); Г – маточка з трьома стовпчиками.

Умовні позначення: 1 – стовпчик маточки, 2 – зав'язь.

ПЛІД ТА НАСІНИНА

Насінини гвоздичних (рис. 11) дрібні, 0,2-4 мм завд., різноманітні за формою (округлі, ниркоподібні, еліптичні, обернено-яйцеподібні і т.д.), часто з папілами (горбочками), що мають діагностичне значення. Інколи біля рубчика наявний білий м'ясистий придаток – карункула.

Плоди у родині гвоздичних – горішки (однонасінний плід) та коробочки (багатонасінні) (рис. 12).

Коробочки розкриваються стулками чи частіше зубчиками на верхівці. Кількість зубців є чітко визначеною і дорівнює кількості плодолистиків або є вдвічі більшою. Інколи коробочки бувають нерозкривними, а їх стінки при дозріванні залишаються м'ясистими та набувають чорного кольору, що надає плоду ягодоподібного вигляду.

Плоди переважної більшості гвоздичних розміщуються на верхівці стебла, а висипання насіння відбувається поступово, частинами. Під дією вітру стебла розгойдуються, а насінини випадають через щілини, які утворюються між зубцями дозрілих коробочок.

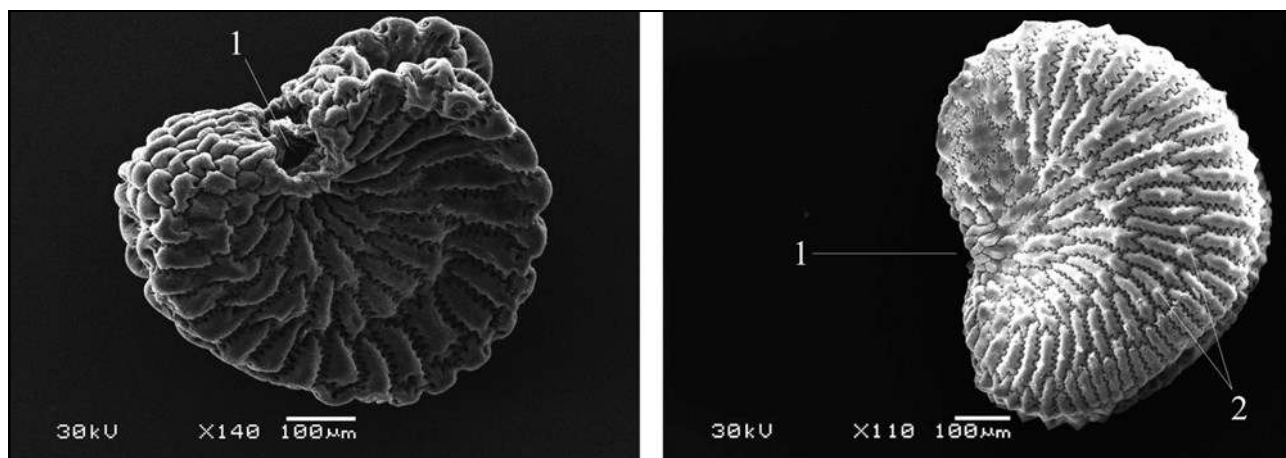

Рис. 11. Насінини представників гвоздичних.

Умовні позначення: 1 – рубчик, 2 – папіла.

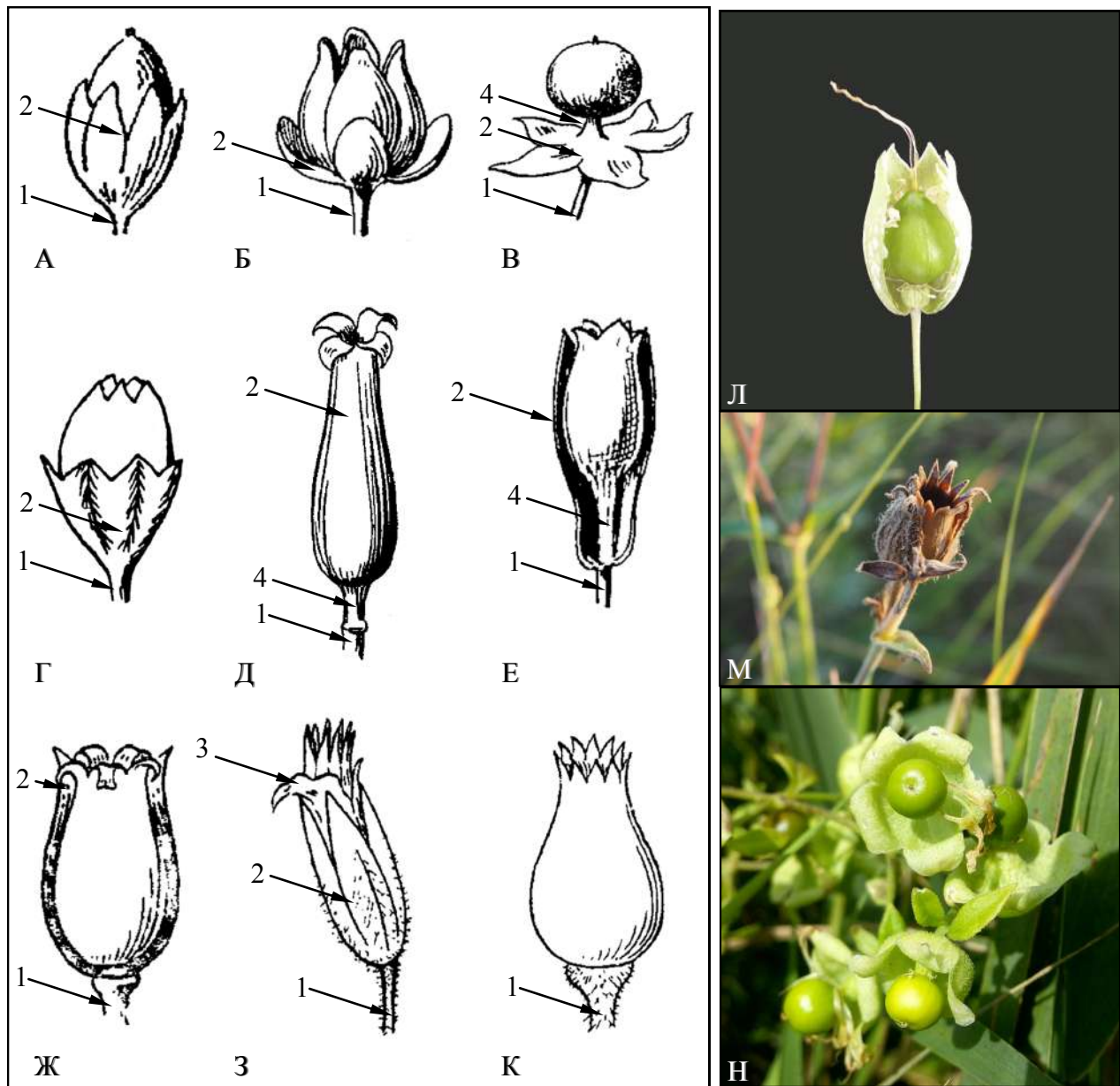

Рис. 12. Різноманіття плодів у родині гвоздичних: А – горішок; Б – кор., що розкривається 4-ма стулками; В – ягодоподібна кор.; Г, Д – кор., що розкривається 4-ма зубцями; Е, Ж – кор., що розкривається 5-ма зубцями (чаш. поздовжньо розрізана); З – кор., що розкривається 10-ма зубцями; К – кор., що розкривається 10-ма зубцями (чаш. видалена); Л – кор. із здутою чаш.; М – кор. з приростом чаш.; Н – ягодоподібна кор.

Умовні позначення: 1 – квітконіжка, 2 – чаш., 3 – залишки віночка, 4 – карпофор (за Флора на НР България, 1966; Определитель ... Крыма, 1972; Екофлора України, 2002).

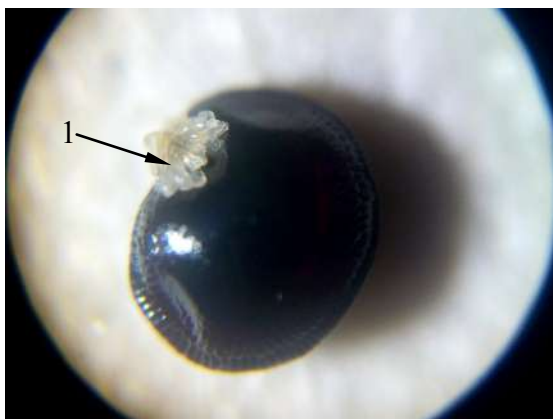

Рис. 13. Насінина з карункулою.
Умовні позначення: 1 – карункула.

Насіння деяких гвоздичних, що мають карункулу, розповсюджуються мурахами, які харчуються речовинами, що містяться у розрослій тканині карункули.

Однонасінні нерозкриті плоди (горішки) розповсюджуються вітром чи тваринами.

Отже, перш ніж перейти безпосередньо до ключа, наводимо найважливіші діагностичні ознаки, які бажано розглянути та з'ясувати перед тим, як почати рухатись по ключу.

Найважливіші ознаки для визначення гвоздичних наступні:

Життєва форма.

Ознаки стебла:

- висота;
- напрямок росту;
- характер галуження;
- наявність / відсутність опушення та смолистих речовин.

Ознаки листків:

- форма;
- наявність / відсутність прилистків;
- характер розміщення листків на стеблі.

Тип суцвіття.

Характер приквіток.

Ознаки квітки:

- стать (одно- / двостатеві);
- ознаки чашечки:
 - вільні чи зрослі чашолистки;
 - форма;
 - характер жилкування;
 - наявність / відсутність опушення;
 - форма зубців;
 - наявність та ширина півчастого краю.
- ознаки віночка:
 - колір;
 - наявність / відсутність диференціації пел. на нігтик та відгин;
 - форма і ступінь розсічення пелюстки;
 - наявність / відсутність привіночка (коронки).
- кількість тичинок;
- кількість стовпчиків маточки.

Ознаки плодів:

- тип плоду;
- кількість стулок чи зубців коробочки.

Ознаки насінин:

- форма;
- наявність / відсутність папіл;
- наявність / відсутність карункули.

РОДИНА ГВОЗДИЧНІ – CARYOPHYLLACEAE

КЛЮЧ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ РОДІВ

1. Кв. зібрані у клубочки, дрібні (чаш. до 4 мм), сидячі. Пел. відсутні, рідше у вигляді волосків. Плід однонасінний, горішковидний2
- Кв., як правило, більші; якщо дрібні, то на чітко виражених квітконіжках. Плід – кор.....3
2. Чашл. з плівчастими краями, при пл. твердіють і разом з ними опадють. Л. без прилистків, шилоподібні чи вузьколінійні16. **Червонець (дивала) – Scleranthus L.**
- Чашл. без плівчастих країв. Л. яйцеподібні чи вдовжено-яйцеподібні, з прилистками7. **Остудник (грьжник) – Herniaria L.**
3. Чаш. роздільнолиста4
- Чаш. зрослолиста14
4. Л. з прилистками5
- Л. без прилистків6
5. Стовпчиків маточки 3. Кор. розкривається 3-ма стулками. Пел. рожеві.....19. **Стелюшок (торичник) – Spergularia (Pers.) J. et C. Presl**
- Стовпчиків маточки 5. Кор. розкривається 5-ма стулками. Пел. білі.....12. **Шпéргель, стелюх (торица) – Spérgula L.**
- 6 (4). Стовпчиків маточки 5, рідше 4. Кор. розкривається 5-ма, 10-ма або рідше 4-ма зубцями7
- Стовпчиків маточки 3. Кор. розкривається 3-ма або 6-ма зубцями9
7. Кор. розкривається 5-ма двороздільними зубцями. Пел. двороздільні майже до основи12. **Слабник (мягковолосник) – Myosoton Moenh**
- Кор. розкривається однаковими зубцями чи стулками. Пел. цілісні або надрізані не більше ніж до 1/38
8. Стовпчиків маточки 5. Кор. розкривається 10-ма зубцями. Чашл. з плівчастим краєм. Пел. виїмчасті чи неглибоко двонадрізані.....3. **Роговік (ясколка) – Cerástium L.**
- Стовпчиків маточки 4-5. Кор. розкривається 4-ма або 5-ма стулками. Чашл. без плівчастої облямівки. Пел. цілісні14. **Моховінка (мшанка) – Sagina L.**
- 9(6). Кор. розкривається трьома стулкам.....10. **Мину́рція (мину́рция) – Minuártia L.**
- Кор. розкривається 6-ма стулками10
10. Пел. до половини або майже до основи двороздільні.....20. **Зірочник (звездчатка) – Stellária L.**
- Пел. цілісні, зубчасті або лише трохи виїмчасті.....11
11. Кор. розкривається майже до половини. Насінини з білим м'ясистим придатком (карункулою)11. **Мерінгія (мёрингия) – Moehringia L.**
- Кор. розкривається короткими зубцями. Насінини без придатків.....12
12. Пел. на верхівці зубчасті. Тич. 3-5. Насінини щиткоподібні.....8. **Костянець (костенец) – Holósteum L.**
- Пел. цілісні. Тичинок (8)10. Насінини ниркоподібні.....13
13. Чашл. при основі твердішають, з 3-ма слабо вираженими жилками, вдвічі коротші від пел. Л. вузьколінійні або щетиноподібні. Багаторічники.....5. **Еремогоне, пустельниця, пісочник (эремогоне) – Eremogone Fenzl.**
- Чашл. не твердіють, з 1-3 жилками, довші від пел. Л. яйцеподібні чи яйцеподібно-ланцетні. Однорічники.....2. **Піщанка (песчанка) – Arenaria L.**
- 14 (3). Стовпчиків маточки 2. Кор. розкривається 4-ма зубцями.....15
- Стовпчиків маточки 3-5.....19
15. Чаш. з численними поздовжніми жилками, при основі оточена однією або кількома парами лускоподібних, часто плівчастих прикв.4. **Гвоздика (гвоздика) – Dianthus L.**
- Чаш. цілісна, або на верхівці з виїмкою. Прикв. при основі чашечки немає16
16. Кв. дрібні, у волотистих суцв. Чаш. 1,5-4 мм завд., між зубцями і жилками плівчата. Пел. без привіночка. Ст. сильно розгалужені.....17
- Кв. крупніші, суцв. щитковидне. Чаш. 12-25 мм завд., трав'яниста.....18
17. Л. лінійні. Ст. невисокі (до 25 см). Однорічники.....13. **Пісколюбочка, псамофіліела (песколюбочка) – Psammophiliella Ikonn.**
- Л. ланцетні чи овальні. Ст. високі (50-100 см). Багаторічники.....6. **Лещиця, гіпсолюбка (качій) – Gypsophila L.**
- 18 (16). Чаш. 15-25 мм завд. Пел. з привіночком.....15. **Мильнянка (мыльнянка) – Saponaria L.**
- Чаш. 12-15 мм завд., з 5-ма гострими, після цвітіння крилатими гранями. Пел. без привіночка.....21. **Стоголовник (тысячеголов) – Vaccaria N. M. Wolf**
- 19 (14). Чаш. з довгими лінійними зубцями. Стовпчики маточки волосисті.....1. **Кукіль (куколь) – Agrostemma L.**

— Зубці чаш. трикутні. Віночок довший від чаш. Стовпчики маточки голі20

20. Рослини з добре розвиненими прикореневими розетками л., стеблові л. ланцетно-яйцевидні. Міжвузля ст. клейкі. Чаш. з 10-ма жилками, часто пурпурова. Пел. темно-рожеві, цілісні або дещо виїмчасті, з привіночком.....**22. Смолівка, віскарія (смолка) – Viscária Bernh.**

— Міжвузля ст. не клейкі.....21

21. Пел. рожеві, дуже рідко білі, з привіночком.....**9. Зірки (зорька) – Lýchnis L.**

— Пел. білі чи зеленуваті, з привіночком або без.....**17. Смілька (смолёвка) – Siléne L.**

КЛЮЧ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ

Рід 1. Кúкіль (кúколь) – *Agrostemma* L.

1. Ст. прямостоячі, разом з л. опушені довгими м'якими волосками. Л. лінійні чи лінійно-ланцетні, 5-11 см завд., 2-8 мм завш. Кв. поодинокі на кінцях гілок, крупні (діам. 2,5-4,5 см). Чаш. 2-3 см завд. з 10-ма жилками та 5-ма довгими, лінійними зубцями. Віночок темно-рожевий, коротший від чашечки, без коронки. Кор. яйцевидна. ☉, 30-80 см, VI-IX.....**1. К. звичайний (к. обыкновенный) – A. githágo** L.

На полях, в посівах зернових. — По всій Україні, рідко.

В КЗ у посівах зернових, дуже рідко в правобережній частині заповідника, майже всі відомі місцезнаходження зникли.

Рід 2. Піщánка (песчánка) – *Arenaria* L.

1. Ст. розгалужені, висхідні або розлогі, опушені короткими простими волосками з домішкою залозистих. Л. яйцеподібні або яйцеподібно-ланцетні, з 6-ма жилками, нижні з чер., верхні – сидячі, опушені. Кв. в негустих напівзонтиках. Чашл. яйцеподібно-ланцетні, з 3-ма жилками, 3-4,5 мм завд., з широкою плівчатою облямівкою, залозисто опушені з домішкою простих волосків. Пел. 1,5-2 мм завд., вдвічі коротші від чашечки, білі, цілісні. Кор. яйцевидна, при верхівці зазвичай трохи витягнута. ☉, ☉, 8-30 см, IV-I.....**1. П. клейка (п. клейкая) – A. viscida** Hall. fil. ex Lois. (= *A. uralensis* Pall. ex Spreng.)

На відкритих місцях, степах, пісках, відслоненнях, часто як бур'ян. – Майже по всій Україні, крім Карпат та Криму.

В КЗ трапляється зрідка, переважно на піщаних ґрунтах у заплаві, на боровій терасі (о-ви Круглик та Шелестів, ур. Зміїні острови). Вздовж стежок та доріг правобережної частини заповідника. Також зростає на території ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

Рід 3. Роговік (яскółка) – *Cerastium* L.

1. Пагони висхідні, безрозеткові. Ст. при основі розгалужені. Багаторічники.....2

– Пагони прямостоячі, з розетками л. при основі ст. Однорічники.....3

2. Ст. і л. розсіяно опушені довгими і короткими волосками. Л. вузькоеліптичні або ланцетні. Приквітки з вузькою плівчатою облямівкою. Чашл. 5-6 мм завд., з вузьким плівчастим краєм. Пел. приблизно дорівнюють чашл., надрізані на 1/3. ☿, ☉, 10-30 см, V-VII.....**1. Р. косянцевий (я. костенцовая) – C. holosteoides** Fries

Переважно на узліссях та луках. – По всій Україні, часто.

В КЗ трапляється досить часто та по всій його території: на луках, трав'янистих схилах, галя-

винах, узліссях, на узбіччях та серед чагарників. Зростає також на території ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

– Сіро-зелена р., утворює дернинки. Ст. опушені короткими волосками, зверху з домішкою залозистих. Л. лінійні чи ланцетні, з укороченими гілочками в пазухах. Прикв. та чашл. з широким плівчастим краєм. Чашл. 5-7 мм завд. Пел. в 1,5 рази довші від чаш., до ¼ надрізані. ☿, 10-30 см, V-VI.....**2. Р. польовий (я. полевая) – C. arvense** L.

На узліссях та сухих луках по всій Україні, крім Степу.

В КЗ трапляється поодинокі на березі р. Дніпро. Зростає на території ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

3 (1). Ст. густо вкриті довгими білими волосками, у верхній частині – залозистими. Л. також опушені, овальні чи яйцеподібні, 5-20 мм завд., 5-12 мм завш. Суцв. компактне (густі напівзонтики), квітконіжки не довші від чаш., залозисто опушені. Чашл. 3-5 мм завд., опушені по всій поверхні, з пучком довгих волосків (борідкою) на кінцях. Пел. коротші від чаш. або їй дорівнюють, до 1/4-1/3 двонадрізані. Пел. при основі війчасті. Кор. 6-10 мм. ☉, 10-25 см, IV-VI.....**3. Р. скúпчений (я. скученноцветковая) – C. glomerátum** Thuill.

Вздовж доріг. – На Поліссі, в Лісостепу та Криму, спорадично.

В КЗ зростає на Зміїних островах та о. Круглик на трав'янистих схилах, узліссях, серед чагарників та в посівах.

– Чашл. на верхівці голі. Пел. без війок.....4

4. Чашл. і приквітки широкоплівчасті (ширина облямівки сягає 1/3-1/2). Тичинок 5. Кор. 5-7 мм., ☉, 3-20 см, IV-VI.....**4. Р. п'ятитичінковий (я. пятитычинковая) – C. semidecándrum** L. (= *C. rotundatum* Schur.)

На піщаних ґрунтах, часто в соснових лісах. – В Поліссі і по борових терасах річок Лісостепу, рідше Степу.

В КЗ зрідка зростає на о. Круглик та Шелестів на пісках, пагорбах, піщаних лвах, вздовж доріг та в соснових лісах.

– Прикв. та чашл. вузькоплівчасті (ширина облямівки не перевищує 1/5), нижні прикв. іноді повністю трав'яністі. Тичинок 10. Кор. 6-9 мм, ☉, 3-20 см, IV-VI.....**5. Р. ківський (я. киевская) – C. kiovénse** Klok. (~ *C. pumilum* Curtis)

На гранітний відслоненнях, степових та піщаних схилах. – В Лісостепу та Степу.

В КЗ зростає часто, іноді домінує чи співдомінує у різнотравних псамофільних фітоценозах на заплаві, боровій терасі (о-ви Круглик та Шелестів, ур. Зміїні острови), особливо вздовж стежок та доріг правобережної частини заповідника.

Рід 4. Гвоздіка (гвоздіка) – *Diánthus* L.

1. Р. сиза, з численними безплідними пагонами, утворює дернинки. Ст. майже не розгалужені. Л. вузьколінійні, майже шилоподібні, 2-5 см завд., 1-2 мм завш. Чаш. 2-3 см завд. Пел. 30-40 мм завд., білі, іноді з рожевою плямою, глибше середини розсічені на лінійні фрагменти, що утворюють бахрому. Приквіткових лусок 4, рідше 6 чи 8, трав'яністі. Кор. довша від чаш. 24, 10-30 см, VI-IX1. **Г. піщана (г. песчаная) – *D. arenarius* L. (= *D. pseudosquarrosus* (Novák) Klok.)**

На пісках. — В Поліссі та Лісостепу, звичайно.

В КЗ зростає в угрупованнях псамофільної рослинності на заплавному острові Шелестів та на схилі дорожнього насипу над Дніпром.

— Пел. по краю зубчасті, як правило, рожеві2

2. Кв. сидячі чи на дуже коротких квітконіжках, згруповані в щільні щиткоподібні волоті чи пучки3

— Кв. на чітко виражених квітконіжках8

3. Ст., л. і приквітки опушені короткими волосками. Л. лінійно-ланцетні, середні – 2-5 см завд. Довжина л. піхви приблизно дорівнює ширині листка. Приквітки трав'яністі, ланцетно-шилоподібні, направлені догори, за довжиною приблизно дорівнюють чаш. Кв. зібрані у пучки по 2-10. Чаш. 15-20 мм, опушені. Пел. рожево-пурпурові, з темнішими плямами; відгин коротший від нігтика, з нечисленними нерівними зубчиками. Кор. коротша від чаш. ☉, ☉, 10-75 см, VI-VIII2. **Г. армеріюподібна (г. армериевидная) – *D. arméria* L.**

В лісах, на узліссях, серед чагарників. — В Поліссі та Лісостепу, звичайно; в Карпатах, Криму, зрідка.

В КЗ зрідка зростає на галявинах, узліссях та серед різнотрав'я лучно-степових схилів по всій території заповідника.

— Чаш. гола. Багаторічники4

4. Л. ланцетні чи яйцеподібно-ланцетні, з 1 жилкою, при основі звужені в короткий черешок. Чаш. з гострими зубцями. Прикв. лусок 4, вони яйцеподібні, різко звужені у вістря, що сягає зубців чаш. Пел. різного забарвлення. 24, 40-60 см, VI-VII3. **Г. турецька (г. турецкая) – *D. barbátus* L.**

В садах і парках, часто дичавіє. — В Поліссі та Лісостепу, Степу, звичайно; в Карпатах, Криму, зрідка.

В КЗ вирощується на садибі.

— Л. ланцетно-лінійні чи лінійні, з кількома жилками, сидячі5

5. Ст. при основі з неплідними пагонами. Ст. л. 2-13 см завд., 1-6 мм завш., загострені, з піхвами 1-2 см завд. Верхні 1-2 пари л. з сильно здутими піхвами. Прикв. луски (довж. складає 1/2-1/3 від довжини чаш.) яйцеподібні, різко звужені у вістря. Чаш. 10-15 мм завд. Пластинки пел. рожеві, зверху дещо волосисті. 24, 30-70 см, VI-VII4. **Г. Анджейовського (г. Анджейовского) – *D. andrzejowskiánus* (Zapał.) Kulcz.**

В степах та на кам'янистих схилах. — В Лісостепу, Степу та Криму, рідко в пд. частині Полісся.

В КЗ досить рідко зустрічається на галявинах, узліссях та серед різнотрав'я лучно-степових схилів по всій території заповідника.

— Всі л. без розширених основ і здутих піхв6

6. Піхви ст. л. приблизно дорівнюють ширині відповідного л. або дещо коротші від неї. Суцв. щиткоподібне, з 3 густих пучків. Л. до 12 см завд., 1,5-9 мм завш., загострені, з 3-11 жилками. Прикв. лусок 4-6, звужених у довге вістря, що сягає основи зубців чаш. Чаш. 12-17 мм завд., з ланцетно-шилоподібними зубчиками близько 5 мм завд. Пластинка пел. 5-7 мм завд., пурпурова, бородчаста, на верхівці неправильно зубчаста. 24, 30-100 см, VI-VII5. **Г. справжньо-понтійська (г. понтійская) – *D. eupónticus* Zapał. (= *D. pseudobarbatus* Bess. ex Ledeb.)**

В степах, на лісових галявинах, серед чагарників. — В Лісостепу та зх. частині Степу, нечасто.

В КЗ наводився Нечитайло та ін. (2002) для степових схилів, узлісь та заростів чагарників правобережної частини.

— Піхви ст. л. довші від ширини відповідного л.7

7. Піхви ст. л. в 1,5-2 рази довші від ширини відповідного л. Л. 3-9 см завд., 1,5-5,5 мм завш. Суцв. головчасте або рідше складене з 2-3 пучків, що містять 2-20 кв. Нижні покривні л. суцв. шкірясті, з вістрям. Приквіткових лусок 4-6, шкірясто-перетинчастих, з країв широко білоплівчастих, з вістрям, що сягає половини чаш. Чаш. 15-18 мм завд. Пластинки пел. пурпурові, з рідкою борідкою волосків, 7-10 мм завд., на кінці зубчасті. 24, 20-70 см, VII-VIII6. **Г. перетінчаста (г. перепончатая) – *D. membranáceus* Borb.**

В степах, на лісових галявинах, серед чагарників. — В Прикарпатті, Правобережному Лісостепу і Степу, розсіяно.

В КЗ зрідка трапляється на полянах, узліссях та серед різнотрав'я лучно-степових схилів у правобережній частині заповідника. Зростає у ботанічному заказнику "Тулинецькі переліски".

— Ст. чотиригранні. Піхви ст. л. в 3-6 разів перевищують ширину відповідного л. Ст. л. 2-8 см завд., 1-2 мм завш. Суцв. з (1)2-8(18) кв., оточені шкірястими, при основі розширеними, а при верхівці загостреними покривними листками, що зазвичай не перевищують середини чаш. Прикв. лусок 4-6, вони шкірясто-плівчасті, блідно-жовті, з вістрям, що сягає середини чаш. Чаш. 12-15 мм завд. Пел. світло- чи темно-рожеві, 6-10 мм завд. 24, 25-75 см, VI-VII7. **Г. Бóрбаша (г. Бóрбаша) – *D. borbásii* Vandas**

На пісках та в борах. — В Поліссі та Лісостепу, спорадично.

В КЗ повсюдно і часто зустрічається переважно на піщаних сухих ґрунтах у нелісових ценозах на заплаві, боровій терасі (заплавні острови Круглик, Шелестів та урочище Зміїні острови), вздовж стежок та доріг правобережної частини заповідника.

Наводиться також для ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

8(2). Р. утворює пухкі дернини, при основі ст. наявні численні неплідні гони. Ст. вгорі вилчато розгалужені. Нижні ст. л. 1,5-3 см завд., 3-5 мм завш., з країв коротковіячисті; середні і верхні – 1-3 мм завш., з 3-ма жилками і дуже короткими піхвами. Прикв. лусок 2 (рідко 4), з шилоподібним верхівковим вістрям, що сягає 1/2-1/3 довжини чаш. Чаш. 12-20 мм завд., більш-менш пурпурова, вгорі коротко опушена. Пластинка пел. рожево-пурпурова з темними плямами, рідкою борідкою волосків та 5-8 нерівними зубцями, 6-10,5 мм завд. 2f, 10-40 см, VI-VII.**8. Г. дельтоподібна (г. дельтовидная, г. травянка) – D. deltoidea L.**

На луках та лісових галявинах — В більшій частині України, окрім південних степових районів та Криму.

В КЗ зрідка зростає на полянах, узліссях та серед різнотрав'я лучно-степових схилів по всій території заповідника. Наводиться також для ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

— Неплідні гони відсутні. Л. лінійно-ланцетні, 1,5-5(7) см завд., 1,5-5,5 см завш., з піхвами, не довгими від ширини л., коротко опушені або голі. Прикв. лусок 4-6(8), широкоплівчастих, з вістрям, коротші чаш. в 2-3 рази. Чаш. 15-18 мм. Пластинка пел. 6-8 мм завд., по краю зубчаста, з темнопурпуровими плямами при основі та борідкою білих волосків. 2f, 10-60 см, VI-X.**9. Г. польова (г. полевая) – D. campestris Bieb.**

На лісових галявинах, схилах та пісках. — В Поліссі та Лісостепу, звичайно, в Степу зрідка.

Зростає на степових схилах ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

Рід 5. Еремогоне, пустельниця, пісочник (эремогоне) – Eremogone Fenzl.

1. Корінь 2-3 мм завтовшки. Ст. прямостоячі, при основі з вкороченими неплідними гонами, л. яких тонкі, щетиноподібні, остисто-пилчасті, до 15 см завд. Ст. л. до 7,5 см завд., 1-2 мм завш. Суцв. з 1-6 напівзонтників, волотисте, з залозисто опушеними гілками та квітконіжками. Чашл. 2,5-3,5 мм завд., тупі, по краю з широкою плівчастою облямівкою, з однією невираженою жилкою, без помітного кіля. Пел. білі, вдвічі довші від чаш. Кор. 5-7 мм. 2f, 20-50 см, V-VII.**1. Е. Біберштейна (э. Биберштейна) – E. Biebersteinii (Schlecht.) Holub.**

В степах та на трав'янистих схилах. — В Степу, рідко в Лісостепу.

Для КЗ наводився Нечитайло та ін. (2002) для Михайлівського лісництва.

— Пучки прикореневих л. розвинені слабо, часто взагалі відсутні. Суцв. малоквіткове, розлоге. Чашл. 4-6 мм завд., по краю широкоплівчасті, з 1 жилкою. Пел. в 2-2,5 рази довші від чаш. Кор. 6-8 мм. 2f, 30-50 см, V-VII.**Е. дрібнозубчаста (э. луговостепная) – E. micradenia (P. Smirn.) Ikonn.**

На трав'янистих схилах, лісових галявинах. — В Лісостепу та Степу спорадично

В КЗ зрідка зустрічається на полянах і рідколіссях сосново-дубових лісів борової тераси (урочище Зміїні острови). Зростає також у ботанічному заказнику "Тулинецькі переліски".

Рід 6. Лещиця, гіпсолібка (качім) – Gypsophila L.

1. Ст. від основи розгалужені, з розлогими гілками, голі іноді в нижній частині залозисто опушені. Л. ланцетні або лінійно-ланцетні, 2-8 см завд., 2-10 мм завш., з 3-5 жилками. Квітконіжки 2-7 мм завд. Чаш. 1,5-2 мм завд., до половини розсічена; зубчики чаш. тупі, з широкою плівчастою облямівкою. Пел. 2-3 мм завд., білі. 2f, 50-100 см, VI-VII.**1. Л. волотиста (к. метельчатий) – G. paniculata L.**

На степових схилах, узліссях лісів, на піщаних місцях. — В Поліссі, Лісостепу та Степу, звичайно.

Зрідка зустрічається на галявинах, узліссях та серед різнотрав'я лучно-степових схилів по всій території заповідника. Зростає також у ботанічному заказнику "Тулинецькі переліски".

Рід 7. Остудник (грібжник) – Herniaria L.

1. Жовтувато-зелена гола р. Л. видовжено-ланцетні, загострені, 6-10 мм завд. Кв. 5-членні, в клубочках по 5-10 квіток. Чашл. близько 1 мм завд., тупі, голі або з поодинокими волосками. Столпчик маточки дуже короткий. ☉, 10-25 см, VI-VIII.**1. О. голий (г. голый) – H. glabra L.**

На відкритих місцях, бур. — Майже по всій території України, крім Криму та пд. Степу, спорадично.

В КЗ зростає на полянах, узліссях та серед різнотрав'я лучно-степових схилів по всій території заповідника, зрідка. Наводиться також для ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

— Ст. лежачі або висхідні, опушені короткими кучерявими волосками. Л. 4-12 мм завд., овальні, поступово звужуються у короткий черешок, по краю війчасті. Кв. 4-членні, дво- або одностатеві, в густих багатоквіткових клубочках. Чашл. загострені, близько 1 мм, в нижній частині з гачкоподібно зігнутими волосками. Столпчик маточки довгий, висувається з чаш. ☉, 10-25 см, VI-IX.**О. багатолітній (г. многобрачный) – H. polygama J. Gay**

На відкритих місцях, в соснових лісах, бур. — В Поліссі, зрідка, в Лісостепу і на півночі Степу, спорадично.

Звичайно зустрічається на полянах, узліссях та серед різнотрав'я лучно-степових схилів по всій території заповідника. Наводиться також для ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

Рід 8. Костянєць (костенєц) – *Holósteum* L.

1. Р. сизувато-зелена. Ст. прямостоячі, у верхній частині залозисто опушені. Прикореневі л. в розетці, видовжено-обернено-яйцеподібні, поступово звужені у короткий черешок; ст. л. – 1-3 пари, сидячі, по краю залозисто опушені, 6-30 мм завд., 2-8 мм завш. Кв. в зонтикоподібному верхівковому дихазії, квітконіжки після цвітіння відігнуті донизу, при плодах знову випрямлені. Чашл. загострені, по краю пливчасті, 3-5 мм завд. Пел. білі, на верхівці з зубчиками, приблизно однакової довжини з чашечкою. Тичинок 3-5. ☉, 3-25 см, III-V1. **К. зонтичний (к. зонтичний)** — *H. umbellátum* L.

В степах, на сухих схилах, бур. — Майже по всій території України, спорадично.

Зрідка зростає переважно на піщаних ґрунтах у рідкотравно-низкотравних ценозах вздовж дороги понад Дніпром. Наводиться також для ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

Рід 9. Зірки (зоряка) – *Lýchnis* L.

1. Нижні л. продовгувато-лопатчасті, поступово звужені у черешок; верхні – вузьколанцетні, сидячі. Суцв. негусті, волотеподібні чи щиткоподібні дихазії. Чаш. 6-10 мм завд., гола, з червонуватими виступаючими жилками та трикутними зубцями. Пел. рожеві, розсічені на 4 вузькі лінійні долі, в 2-2,5 рази довші від чаш., з лінійно-шилоподібними придатками. 2, 30-90 см, VI-VIII 1. **З. зозулячі, з. зозулин цвіт (з. кукішкина)** — *L. flos-cúculi* L. (= *Coronaria flos-cuculi* (L.) A. Br., *Coccycyanthe flos-cuculi* (L.) Fourr.)

На вологих луках, лісових галявинах, болотах. — Майже по всій території України, спорадично, крім крайнього півдня.

В КЗ зрідка зростає на свіжих та вологих луках заплави та борової тераси (заплавні острови Круглик та Шелестів, ур. Зміїні острови).

— Вся р. густо повстисто-опушена. Нижні л. видовжено-обернено-яйцеподібні, звужені у черешок, верхні – ланцетні, сидячі. Кв. поодинокі, на довгих квітконіжках. Чаш. 1,5-2 см завд., повстистоопушена, з сильно виступаючими жилками та ланцетними зубцями. Пел. темно-рожеві, іноді білі, пластинка суцільна, іноді з виїмкою, та трикутними білуватими зубцями коронки. 2, 20-80 см, VI-VIII 2. **З. шкірясті (з. кожистая, горицвіт кожистий)** — *L. coronária* (L.) Desr. (= *Coronaria coriacea* (Moench) Schischk. ex Gorschk.)

В лісах, серед чагарників. — В Криму. Культивується на всій території України, де рослина дичавіє.

В КЗ культивується на території садиби.

Рід 10. Мину́арція (мину́арция) – *Minuártia* L.

1. Півкущики, зі здерев'янілими в нижній частині стеблами та товстим коренем. Л. щетиноподібні, 4-14 мм завд., по краю з короткими війками, на верхівці з коротким вістрям. Прикв. яйцеподібно-ланцетні,

з широким пливчастим краєм. Квітконіжки голі, 8-12 мм завд. Чашл. 2-3,5 мм завд., з однією, а при основі з трьома більш-менш помітними жилками. Пел. цілісні, трохи довші від чаш. 2, 10-20 см, XI-IX1. **М. гладеньконасінна (м. гладкосемянная)** — *M. leiospérma* Klok. (~*M. setacea* (Thuill.) Hayek)

На кам'янистих виходах та пісках. — В пд. частині Полісся, Лісостепу та Степу.

Одиноке місцезростання на піщаній дюні заплавної острова Шелестів.

— Однорічники з тонким коренем, ст. розгалужені у верхній частині. Р. з залозистим опушенням. Л. шило- чи щетиноподібні, гострі. При основі розширені, з 3-ма жилками, 10-15 мм завд. Квітконіжки короткі (0,5-1 мм). Чашл. 5-6 мм, загострені, по краях з широкою шкірястою білою облямівкою та білою середньою жилкою. Пел. на 1/2-1/3 коротші від чашл. ☉, 10-20 см, V-VI2. **М. скі́пчена (м. скі́ченная)** — *M. glomeráta* (M. Bieb.) Degen

На сухих відкритих місцях. — В Правобережному Лісостепу, Степу та Криму, спорадично.

Наводиться для ботанічного заказника "Тулинецькі переліски".

Рід 11. Мері́нгія (ме́рингия) – *Moehringia* L.

1. Ст. лежачі, висхідні або прямі, від основи розгалужені, коротко опушені. Л. яйцеподібно-ланцетні, з 3-5 жилками, по краю війчасті, 1-3,5 см завд., 0,5-1,5 см завш. Квітконіжки довгі, тонкі, після цвітіння відігнуті вниз. Чашл. 3-5 мм завд., гострі, з 3-ма жилками, по кілю і пливчастому краю з війками. Пел. білі, цілісні, значно коротші від чашл. ☉, ☼, 10-35 см, V-VII1. **М. трижійкова (м. трі́хжійковая)** — *M. trinérvia* (L.) Clairv.

В світлих лісах, серед чагарників, на трав'янистих схилах — В Карпатах, Поліссі та Криму, звичайно; в Степу, зрідка.

Повсюдно і часто зустрічається переважно в лісах КЗ. Зростає також у ботанічному заказнику "Тулинецькі переліски".

Рід 12. Сла́бник (мягковоло́сник) – *Myosóton* Moench

1. Ст. лежаче або висхідне, просте або вгорі вилчато розгалужене. Квітконіжки, чашл., верхня частина стебла та верхні л. залозисто опушені. Л. яйцеподібно-довгасто-яйцеподібні, 2-8 см завд., 1-4 см завш., гострі, по краю часто хвилясті, нижні л. поступово переходять у чер. Суцв. – розлогий напівзонтик, з трав'янистими прикв. Квітконіжки при цвітінні прямі, при плодоношенні відігнуті донизу, 1-2,5 см завд. Чашл. 4-6 мм завд., трав'янисті, тупі. Пел. білі, майже до основи двороздільні, дещо довші від чаш. 2, 20-70 см, VI-IX1. **С. водяний (м. водный)** — *M. aquáticum* (L.) Moench

По берегах, на сирих луках, іноді бур. — Майже по всій Україні; в Закарпатті та Карпатах, зрідка.

Поширений і зустрічається по всій території КЗ і приурочений до трансформованих природних та вторинних за походженням фітоценозів також часто в заплавах лісах. Зростає також у ботанічному заказнику “Тулинецькі переліски”.

Рід 13. Пісколюбочка, псамофілієла (песколюбочка) – Psammophiliella Ikonn.

1. Ст. сильно розгалужені. Л. лінійні, 2-4,5 см завд. Квітконіжки в декілька разів довші від чаш. Чаш. 2,5-4 мм завд., до 1/3-1/4 надрізана. Нігтики пел. поступово переходять в пластинки, рожеві, білі або білі з рожевими плямами, часто з невеликою виїмкою. ☉, 5-25 см, VI-IX1. **П. мурова (п. постенная) — P. muralis (L.) Ikonn. (=P. ruderalis (Klok.) Ikonn.)**

На степових схилах, біля доріг, бур. — Майже по всій території України, часто.

Звичайно зустрічається на полянах, узліссях та серед різнотрав'я лучно-степових схилів по всій території КЗ. Зростає також у ботанічному заказнику “Тулинецькі переліски”.

Рід 14. Моховінка (мшанка) – Sagina L.

1. Р. утворює невеликі дернини. Л. лінійно-ниткоподібні, коротко загострені, в пазухах стеблових л. є короткі неплідні пагони. Суцв. малоквіткове. Квітконіжки 5-15 мм. Кв. 5-членні, пел. вдвічі довші від чаш. Чашл. 2-3 мм завд., з вузькоплівчастим краєм. Пел. білі, вдвічі довші від чаш. Тичинок 10, стовпчиків маточки 5. Кор. дещо перевищує чаш., розкривається 5-ма стулками. ☉, 5-25 см, VI-VIII1. **М. вузлувата (м. узловатая) — S. nodosa (L.) Fenzl**

У вологих місцях в лісах, на болотах. — В Поліссі, Лісостепу, спорадично.

В КЗ зрідка та повсюдно зустрічається на сильно витоптуваних, вологих та свіжих ґрунтах вздовж стежок та доріг.

— Ст. виходять з пазух листків прикореневої розетки, розгалужені, лежачі або висхідні. Л. вузьколінійні, з вістрям на верхівці. Кв. 4-членні, розміщені поодинокі на кінцях гілок. Квітконіжки довгі, після цвітіння зігнуті донизу. Чашл. 2-2,5 мм. Пел. білі, коротші від чаш. в 3-4 рази. Тичинок 4, стовпчиків маточки 4. Кор. в 1,5-2 рази довша від чаш., розкривається 4-ма стулками. ☉, 5-10 см, V-I2. **М. лежача (м. лежачая) — S. procumbens L.**

На луках та у вологих місцях. — По всій території України, звичайно, але на пд. рідше.

В КЗ зрідка та повсюдно зустрічається на сильно витоптуваних, вологих та свіжих ґрунтах вздовж стежок та доріг.

Рід 15. Мильніянка (мыльнянка) – Saponaria L.

1. Ст. прямі, у верхній частині часто розгалужені. Л. овальні чи довгасті, 5-12 см завд., 1,4 см завш. Суцв. щиткоподібно-волотисте, негусте. Квітконіжки 2-3 мм завд. Пел. в 1,5 разів довші від чаш., до 3,5 см завд., пластинки їх білі або блідо-рожеві, цілісні чи з невеликою виїмкою та дрібними придатками привіночка при основі. ☉, 30-80 см, VI-VIII1. **М. лікарська (м. лекарственная) — S. officinalis L.**

На узліссях, пісках, по берегах річок та озер, серед чагарників. — По всій Україні, на півдні та в Криму рідко.

В КЗ спорадично зростає по всій його території, крім о. Шелестів, на луках, схилах, узліссях, полях та узбіччях.

Рід 16. Червець (дивала) – Scleranthus L.

1. Р. сіро-зелена. Л. лінійно-шилоподібні, серпоподібно зігнуті. Чашл. тупі, по краю з широкою білоплівчастою облямівкою (0,3-1 мм). Всі 10 тичинок плідні. ☉, ☉5-25 см, VI-IX1. **Ч. багаторічний (д. многолѣтняя) — S. perennis L.**

На схилах, в соснових лісах. — На Поліссі, в Прикарпатті часто; в Лісостепу та Криму рідко.

В КЗ зростає на Зміїних островах – в соснових лісах, на піщаних ділянках та вздовж доріг.

— Р. зелена. Л. вузьколінійні, 5-8 мм завд. Чашл. гострі, по краю з ледве помітною облямівкою (0,1-0,2 мм). Тичинок 10, з яких лише 2-5 плідні (з розвиненими пиляками). ☉, 5-15 см, V-VIII**Ч. однорічний (д. однолѣтняя) — S. annuus L.**

На відкритих місцях. — По всій Україні, в Степу зрідка.

В КЗ спорадично зростає по всій його території в борах та на пісках. Трапляється також в ботанічному заказнику “Тулинецькі переліски”.

Рід 17. Смілка (смолевка) – Silene L.

1. Ст. тонке, лежаче або висхідне, сильно розгалужене. Л. яйцеподібні чи яйцеподібно-ланцетні, 2-6 (9) см завд., 1-3 см завш. Чаш. 8-15 мм завд., здута, до половини розсічена на широкі зубці. Пластинки пел. зеленувато-білі, до середини двороздільні. Стовпчиків маточки 3. Пл. – чорна нерозкривна ягодоподібна кор. ☉, 50-200 см, VI-VIII1. **С. ягідна (с. ягодная) – S. baccifera (L.) Roth (=Cucubalus baccifer L.)**

По берегах водойм, вологих луках та лісах, серед чагарників. — По всій Україні.

В КЗ поширений по всій території, приурочений до трансформованих фітоценозів, часто в заплавах лісах.

- Пл. — кор., що розкривається зубцями. Ст. прямостоячі2
2. Р. дводомні, кв. одностатеві3
- Р. одностатеві, кв. двостатеві6
3. Кв. дрібні, чаш. 2-3,5 мм завд., кор. 2,5-6 мм завд.4
- Кв. крупніші, чаш. 15-25 мм, кор. 15-17 мм завд.5
4. Ст. в суцв., квітконіжки і чаш. коротко опушені. Квітконіжки 2-5 мм. Зубці чаш. по краю війчасті. Пел. з війчастими нігтиками. Кор. 2,5-4 мм завд., ☉, 30-80 см, VI-IX.2. **С. дніпрівська (с. днепрóвская) — S. borysthénica (Gruner) Walters (=Otites borysthenica (Grun.) Klok.)**

На відкритих річкових, рідше приморських пісках, в соснових лісах, узліссях. — Майже по всій Україні, крім Карпат та Прикарпаття.

В КЗ спорадично зустрічається у борах та на піщаних берегах Дніпра. Зростає також на території ботанічного заказника «Тулинецькі переліски».

— Ст. вгорі, квітконіжки і чаш. голі. Квітконіжки 2-10 мм. Прикв. півчасті, по краю війчасті. Зубці чаш. без війок. Нігтики пел. голі. Кор. 4,5-6 мм завд., ☉, 30-100 см, V-VII.3. **С. херсонська (с. херсо́нская) — S. chersonénsis (Zapal.) Kleopow (=Otites chersonensis (Zapal.) Klok., ~S. exaltata Friv.)**

На степових ділянках. — В Лісостепу та Степу.

Наводиться для ботанічного заказника «Тулинецькі переліски».

5 (3). Л. еліптичні або еліптично-ланцетні, 4-9 см завд., 1-2,5 см завш. Чаш. сильно опушена залозистими та простими довгими волосками, 14-16 мм завд., при пл. сильно здута, 30-40 мм завд. Чаш. чол. квіток з 10-ма жилками, жін. — з 20-25-ма. Пел. білі, їх пластинки 8-14 мм завд., глибше половини двороздільні, з привіночком. Стовпчиків маточки 5. Кор. розкривається 10-ма зубцями. ☉, 40-80 см, V-VII.4. **С. широколіста (с. широколи́стная) — S. latifolia subsp. álba (Miller) Greuter (=Melándrium álbum (Mill.) Garcke)**

На луках, серед чагарників. — По всій Україні.

В КЗ зростає на луках, узліссях, узбіччях доріг, полях найчастіше в правобережній частині, рідше на островах. Також зустрічається в ботанічному заказнику «Тулинецькі переліски».

— Л. довгасті або видовжено-ланцетні. Чаш. 20-25 мм завд., залозисто-волосиста, циліндрична, при пл. здута, з 10-ма жилками, що вище середини анастомозують. Пел. білі або блідорожеві, з привіночком та глибоко двороздільною пластинкою. Стовпчиків маточки 3. Кор. розкривається 6-ма зубцями. ☉, ☉, 30-80 см, VI-IX.5. **С. ночцвіта (с. ночна́я) — S. noctiflora L. (=Elisánthe noctiflora (L.) Rupr.)**

В чагарниках та на узліссях. — По всій Україні.

В КЗ зростає дуже рідко в правобережній частині — на луках, узліссях, в чагарниках, на забур'янених ділянках.

6 (2). Р. повністю гола. Чаш. сильно здута, округла, з анастомозуючими ж. Пел. білі, пластинки двороздільні майже до основи, без привіночка. 2f, 35-80 см, V-VII.6. **С. звичайна (с. обыкновенная) — S. vulgaris (Moench) Garke (=Obérna béhen (L.) Ikonn.)**

В світлих лісах та на узліссях, на луках, серед чагарників. — По всій Україні.

В КЗ зростає на луках, трав'янистих схилах, лісових галявинах та узліссях, часто в правобережній частині заповідника та Зміїних островах, рідко на о. Шелестів.

— Чаш. трубчаста чи циліндрична, при плодах часто булавоподібна, чи рідше дещо здута.7

7. Чаш. гола8

— Чаш. опушена9

8. Р. гола. Л. з країв дрібнопилчасті. Суцв. вузьке, однобічне, з пониклими кв. Прикв. гострі, з широкою півчастою облямівкою. Чаш. 8-12 мм, з малопомітними жилками. Пел. жовтувато-зелені, їх пластинки майже до основи двороздільні, з горбочками замість придатків. 2f, 30-80(100) см, VI-VIII.7. **С. зеленоквіткова (с. зеленова́тая) — S. chlorántha (Willd.) Ehrh.**

В борах, степах, на луках, інколи на крейдяних відслоненнях. — Майже по всій Україні (крім Карпат та Полинного Степу), в Криму рідко.

Зростає на степових схилах в ботанічному заказнику «Тулинецькі переліски».

— Ст. при основі здерев'янілі, знизу та під вузлами опушені негустими кучерявими волосками. В пазухах нижніх стеблових л. є вкорочені гони. Суцв. довге, гроновидне. Чаш. 9 мм завд., зубці по краю війчасті. Пел. білі чи зеленувато-білі, без привіночка, з глибоко двороздільними пл. 2f, 40-100 см, VI-VIII.8. **С. татарська (с. татарская) — S. tatárica (L.) Pers.**

Спорадично по берегах річок, на узліссях, серед чагарників. — Майже по всій Україні, крім Степу та гірських районів.

В КЗ найчастіше зростає в заплаві р. Дніпро, на галявинах та узліссях, серед чагарників.

9 (7). Ст. при основі з неплідними пагонами. Л. по краю з довгими багатоклітинними війками, прикореневі — лопатковидні, звужені в довгий черешок. Квітконіжки приблизно однакової довжини з чаш. (10-15 мм). Чаш. залозисто опушена, при пл. булавоподібна. Зубці привіночка ланцетні, гострі. 2f, 30-70 см, V-VII.9. **С. понікла (с. поника́ющая) — S. nítans L.**

У світлих лісах, на узліссях та галявинах. — В Лісостепу, Поліссі та Карпатах, рідко в Степу.

Зростає у лісах та серед чагарників КЗ, переважно в правобережній частині та на Зміїних островах, дуже рідко – на о-ві Шелестів.

— Ст. вгорі вилчато розгалужені. Суцв. розвисте, з однобічно-гроновидними гілками. Квітконіжки короткі (1-3 мм). Чаш. довгасто-циліндрична, при пл. трохи здута, з 10-ма чітко вираженими волосистими жилками. Зубці привіночка тупі, короткі. ☉, ☼, 30-110 см, VI-VIII....**10. С. вилчата (вільчатая) – S. dichotoma Ehrh.**

На відслоненнях та полях. — Майже по всій Україні.

В КЗ зростає дуже рідко в правобережній частині на полях, узбіччях доріг та схилах.

Рід 18. Шпéргель, стелю́х (то́рица) – Spérgula L.

1. Р., особливо у верхній частині, залозисто опушена. Л. ниткоподібні, м'ясисті, 13-30 мм завд. Чашл. 3-4 мм завд., по краях півчасті. Пел. білі, цілісні, трохи довші від чаш. Кор. сферично-яйцеподібна, перевищує чаш. ☉, 10-100 см, V-VIII**1. Ш. польовий (г. полевая) — S. arvensis L. (incl. S. maxima Weihe)**

На полях, узбіччях доріг, особливо на пісках. — В Карпатах, Поліссі і на півночі Лісостепу.

В КЗ зростає досить часто в правобережній частині та на Зміїних островах; на пісках, вздовж доріг та в посівах. Також трапляється в ботанічному заказнику «Тулинецькі переліски».

Рід 19. Стелюшо́к (то́ричник) – Spérgulária (Pers.) J. et C. Presl

1. Ст. від основи розгалужене, опушене короткими волосками. Л. лінійно-щетиноподібні, плоскі, на верхівці з коротким шипиком. Квітконіжки і чаш. залозисті. Чашл. 3-4,5 мм завд., з білопівчастим краєм. Пел. рожеві. цілісні. ☉, ☼, 5-25 см, V-X.....**1. С. червоний (г. красны́й) — S. rubra (L.) J. et C. Presl**

Зростає на піщаних відкритих місцях. — Майже по всій Україні, на півдні рідше.

В КЗ зростає на Зміїних островах та в правобережній частині, на узбіччях доріг, полях, піщаних ділянках.

Рід 20. Зі́рочник (звездча́тка) – Stellária L.

1. Ст. округлі, лежачі або висхідні, опушені. Л. (принаймні нижні) звужені в чер.**2**

— Ст. ребристі, голі. Всі л. сидячі.....**3**

2. Л. 10-30 мм завд., яйцеподібні. Чашл. тупі, 4-4,5 мм завд., голі. Пел. глибоко двороздільні, коротші від чаш., інколи взагалі відсутні. Тич. зазвичай 3-5. ☉,

☼, 5-35 см, III-X.....**1. З. середній (з. середня) – S. média (L.) Vill.**

На полях, узліссях та галявинах, по берегах річок. — По всій Україні.

В КЗ зустрічається на полях, луках, серед чагарників та у лісах. Часто у правобережній частині та на Зміїних островах, рідко на о. Круглик та о. Шелестів. Зустрічається також у ботанічному заказнику «Тулинецькі переліски».

— Л. широколанцетні, при основі серцеподібні, до 4 см завд. Чашл. ланцетні, гострі, 5-6 мм завд., залозисто опушені. Пел. глибоко двороздільні, дорівнюють чаш. або трохи довші від неї, іноді відсутні. Тич. 5-8, інколи 10. ☉, ☼, 20-80 см, IV-VI.....**2. З. занедбаний (з. незамеченная) – S. neglecta Weihe**

В лісах, серед чагарників, в садах, на смітниках. — В Степу, Криму.

В КЗ зростає в робінієвих чагарниках та на стадіоні в межах садиби, дуже рідко.

3 (1). Р. з повзучими розгалуженими кореневищами. Ст. чотиригранні, з потовщеними вузлами. Л. ланцетні, 4-8 см завд., 0,5-1 см завш. Прикв. трав'янисті. Чашл. 7-10 мм завд., гострі, без виражених жил. Пел. вдвічі довші від чашл., майже до половини двороздільні. Кор. куляста, не перевищує чаш. 24, 15-35 см, IV-VI.....3. З. ланцетоподібний (з. ланцетовидная) – S. holostea L.****

У широколистяних та мішаних лісах. — По всій Україні, крім півдня Степу.

Домінант широколистяних лісів; зростає у мішаних та широколистяних лісах, рідше серед чагарників. В КЗ часто зустрічається в правобережній частині та на Зміїних островах, рідше на о. Круглик, Шелестів та заказнику «Тулинецькі переліски».

— Л. лінійні чи лінійно-ланцетні, до 4 см завд. Прикв. півчасті. Чашл. з трьома вираженими жилками.....**4**

4. Ст. чотиригранні, лежачі або висхідні, розгалужені. Л. від ланцетних до лінійних, 1-4 см завд., гострі, в основі по краю війчасті. Прикв. по краю з війками. Чашл. 3,5-5,5 мм завд., голі, з трьома вираженими жилками. Пел. глибоко двороздільні, дорівнюють чаш. Кор. видовжена, перевищує чаш. 24, 15-50 см, V-VII.....**4. З. злакоподібний (з. злаковая) – S. graminea L.**

На луках, трав'янистих схилах. — По всій Україні.

На трав'янистих схилах, луках, у світлих лісах та серед чагарників по всій території КЗ та заказника «Тулинецькі переліски».

— Ст. чотиригранні, прямостоячі. Л. трохи м'ясисті, від видовжено-яйцеподібних до лінійних, гострі, 2,5-3,5 см завд., без війок при основі. Прикв. по краю без війок. Чашл. загострені, 5-7 мм завд. Пел. вдвічі довші від чаш., рідше майже їй дорівнюють, майже до основи двороздільні. 24, 20-45 см, V-VII.....**5. З. болотний (з. болотная) – S. palustris Retz.**

На болотах, вологих луках. — На Поліссі, часто; в Лісостепу, спорадично; в Степу, рідко.

В КЗ зустрічається дуже рідко — на луках та болотах о. Круглик.

**Рід 22. Стоголівник (тисячоголів) —
Vaccária N. M. Wolf**

1. Р. гола, сизо-зелена. Стебла поодинокі, вгорі розгалужені. Л. яйцеподібно-ланцетні, 2-10 см завд. Суцв. щиткоподібне. Квітконіжки 1-6 см завд. Чаш. з 5-ма гострими, після цвітіння крилатими гранями, при основі трохи здута, зубці по краю білоплівчасті. Пластижки пел. 5-7 мм завд, рожеві, виїмчасті. ☉, 30-100 см, V-VIII1. **С. іспанський (т. испанский) — V. hispánica (Mill.) Rauschert (= V. segetalis Garcke)**

На полях. — По всій Україні, крім Карпат.

Наводиться для заказника “Тулинецькі переліски”.

**Рід 23. Смолівка, віскарія (смолка) —
Viscária Bernh.**

1. Р. утворює дернину. Ст. голі, прямостоячі, іноді вгорі трохи розгалужені, з клейкими верхніми міжвузлями. Л. в нижній половині по краях війчасті, гострі; нижні зібрані в прикореневу розетку, обернено-ланцетні, поступово переходять у черешок, стеблові — сидячі, 4-10 мм завд., ланцетні чи лінійні. Чаш. гола, 10-12 мм завд., з 10-ма жилками та тупими зубчиками. Пел. рожеві з цілісною чи дещо виїмчастою пластинкою, зубці коронки тупі. Кор. яйцеподібна. 2f, 30-80 см, V-VII1. **В. звичайна (с. обыкновенная) — V. vulgaris Bernh.**

На луках, відкритих схилах, узліссях. — По всій Україні, часто (в Карпатах, Криму та на пд. Степу рідко).

В КЗ спорадично трапляється у відповідних біотопах в правобережній частині та на Зміїних островах, дуже рідко на о. Круглик та о. Шелестів. Зростає також в заказнику “Тулинецькі переліски”.

Алфавітний покажчик латинських назв гвоздичних

Agrostemma L.	15, 17	Myosoton aquaticum (L.) Moench	20
<i>Agrostemma githago L.</i>	17	<i>Oberna behen (L.) Ikonn.</i>	22
Arenaria L.	15, 17	<i>Otites borysthenica (Grun.) Klok.</i>	22
<i>Arenaria uralensis Pall. ex Spreng.</i>	17	<i>Otites chersonensis (Zapał.) Klok.</i>	22
<i>Arenaria viscida Hall. fil. ex Lois.</i>	17	Psammophiliella Ikonn.	15, 21
Cerastium L.	15, 17	<i>Psammophiliella muralis (L.) Ikonn.</i>	21
<i>Cerastium arvense L.</i>	17	<i>Psammophiliella stepposa (Klok.) Ikonn.</i>	21
<i>Cerastium glomeratum Thuill.</i>	17	Sagina L.	15, 21
<i>Cerastium holosteoides Fries</i>	17	<i>Sagina nodosa (L.) Fenzl</i>	21
<i>Cerastium kioviense Klok.</i>	17	<i>Sagina procumbens L.</i>	21
<i>Cerastium rotundatum Schur.</i>	17	Saponaria L.	15, 21
<i>Cerastium semidecandrum L.</i>	17	<i>Saponaria officinalis L.</i>	21
<i>Cerastium pumilum Curtis</i>	17	Scleranthus L.	15, 21
<i>Coccyganthe flos-cuculi (L.) Fourr.</i>	20	<i>Scleranthus annuus L.</i>	21
<i>Coronaria coriacea (Moench) Schischk. ex Gorschk.</i>	20	<i>Scleranthus perennis L.</i>	21
<i>Coronaria flos-cuculi (L.) A. Br.</i>	20	Silene L.	16, 21-23
<i>Cucubalus baccifer L.</i>	21	<i>Silene baccifera (L.) Roth</i>	21
Dianthus L.	15, 18-19	<i>Silene borysthenica (Gruner) Walters</i>	22
<i>Dianthus andrzejowskianus (Zapał.) Kulcz.</i>	18	<i>Silene chersonensis (Zapał.) Kleopow</i>	22
<i>Dianthus arenarius L.</i>	18	<i>Silene chlorantha (Willd.) Ehrh.</i>	22
<i>Dianthus armeria L.</i>	18	<i>Silene dichotoma Ehrh.</i>	23
<i>Dianthus barbatus L.</i>	18	<i>Silene exaltata Friv.</i>	22
<i>Dianthus borbasii Vandas</i>	18	<i>Silene latifolia Poir.</i>	22
<i>Dianthus campestris Bieb.</i>	19	<i>Silene noctiflora L.</i>	22
<i>Dianthus deltoides L.</i>	19	<i>Silene nutans L.</i>	22
<i>Dianthus euponticus Zapał.</i>	18	<i>Silene tatarica (L.) Pers.</i>	22
<i>Dianthus membranaceus Borb.</i>	18	<i>Silene vulgaris (Moench) Garke</i>	22
<i>Dianthus pseudobarbatus Bess. ex Ledeb.</i>	18	Spergula L.	15, 23
<i>Dianthus pseudosquarrosus (Novák) Klok.</i>	18	<i>Spergula arvensis L.</i>	23
<i>Elisanthe noctiflora (L.) Rupr.</i>	22	<i>Spergula maxima Weihe</i>	23
Eremogone Fenzl.	15, 19	Spergularia (Pers.) J. et C. Presl	23
<i>Eremogone biebersteinii (Schlecht.) Holub.</i>	19	<i>Spergularia rubra (L.) J. et C. Presl</i>	23
<i>Eremogone micradenia (P. Smirn.) Ikonn.</i>	19	Stellaria L.	15, 23
Gypsophyla L.	15, 19	<i>Stellaria graminea L.</i>	23
<i>Gypsophyla paniculata L.</i>	19	<i>Stellaria holostea L.</i>	23
Herniaria L.	15, 19	<i>Stellaria media (L.) Vill.</i>	23
<i>Herniaria glabra L.</i>	19	<i>Stellaria neglecta Weihe</i>	23
<i>Herniaria polygama J. Gay</i>	19	<i>Stellaria palustris Retz.</i>	23
Holosteum L.	15, 20	Vaccaria N. M. Wolf	15, 24
<i>Holosteum umbellatum L.</i>	20	<i>Vaccaria hispanica (Mill.) Rauschert</i>	24
Lychnis L.	16, 20	<i>Vaccaria segetalis Garcke</i>	24
<i>Lychnis coronaria (L.) Desr.</i>	20	Viscaria Bernh.	16, 24
<i>Lychnis flos-cuculi L.</i>	20	<i>Viscaria vulgaris Bernh.</i>	24
<i>Melandrium album (Mill.) Garcke</i>	22		
Minuartia L.	15, 20		
<i>Minuartia glomerata (M. Bieb.) Degen</i>	20		
<i>Minuartia leiosperma Klok.</i>	20		
<i>Minuartia setacea (Thuill.) Hayek</i>	20		
Moehringia L.	15, 20		
<i>Moehringia trinervia (L.) Clairv.</i>	20		
Myosoton Moenh	15, 20		

Алфавітний покажчик українських назв гвоздичних

Віскарія	16, 24		Роговик польовий	17
Віскарія звичайна	24		Роговик п'ятитичинковий	17
Гвоздика	25, 18, 19		Роговик скупчений	17
Гвоздика Андржійовського	18		Слабник	15, 20
Гвоздика армерійоподібна	18		Слабник водяний	20
Гвоздика Борбаша	18		Смілка	16, 21-23
Гвоздика бородчаста	18		Смілка вилчаста	23
Гвоздика дельтоподібна	19		Смілка дніпровська	22
Гвоздика перетинчаста	18		Смілка звичайна	22
Гвоздика піщана	18		Смілка зеленоквітова	22
Гвоздика польова	19		Смілка ночецвіта	22
Гвоздика справжньоопонтійська	19		Смілка поникла	22
Гіпсолубка	15, 19		Смілка татарська	22
Гіпсолубка волотиста	19		Смілка херсонська	22
Еремогоне	15, 19		Смілка широколиста	22
Еремогоне Біберштейна	19		Смілка ягідна	21
Еремогоне дрібнозубчаста	19		Смолівка	16, 24
Зірки	16, 20		Смолівка звичайна	24
Зірки зозулячі	20		Стелюх	15, 23
Зірки шкірясті	20		Стелюх польовий	23
Зірочник	15, 23		Стелюшок	15, 23
Зірочник болотний	23		Стелюшок червоний	23
Зірочник занедбаний	23		Стоголовник	15, 24
Зірочник злакоподібний	23		Стоголовник іспанський	24
Зірочник ланцетоподібний	23		Червець	15, 21
Зірочник середній	23		Червець багаторічний	21
Костянець	15, 20		Червець однорічний	21
Костянець зонтичний	20		Шпергель	15, 23
Кукіль	15, 17		Шпергель польовий	23
Кукіль звичайний	17			
Лещиця	15, 19			
Лещиця волотиста	19			
Мерингія	15, 20			
Мерингія трижилкова	20			
Мильнянка	15, 21			
Мильнянка лікарська	21			
Мінуарція	15, 20			
Мінуарція гладеньконасінна	20			
Мінуарція скупчена	20			
Моховинка	15, 21			
Моховинка вузлувата	21			
Моховинка лежача	21			
Остудник	15, 19			
Остудник багатошлюбний	19			
Остудник голий	19			
Пісколюбочка	15, 21			
Пісколюбочка мурова	21			
Пісочник	15, 19			
Пісочник Біберштейна	19			
Пісочник дрібнозубчастий	19			
Піщанка	15, 17			
Піщанка клейка	17			
Псамофіліела	15, 21			
Псамофіліела мурова	21			
Пустельниця	15, 19			
Пустельниця Біберштейна	19			
Пустельниця дрібнозубчаста	19			
Роговик	15, 17			
Роговик київський	17			
Роговик косянцевий	17			

Алфавітний покажчик російських назв гвоздичних

Гвоздика	15, 18, 19		Торица	15, 23
Гвоздика Андржиевского	18		Торица полевая	23
Гвоздика армериевидная	18		Торичник	15, 23
Гвоздика Борбаша	18		Торичник красный	23
Гвоздика бородастая	18		Тысячеголов	15, 24
Гвоздика дельтовидная	19		Тысячеголов испанский	24
Гвоздика перепончатая	18		Эремогоне	15, 19
Гвоздика песчаная	18		Эремогоне Биберштейна	19
Гвоздика полевая	19		Эремогоне луговостепная	19
Гвоздика понтийская	18		Ясколка	15, 17
Гвоздика травянка	19		Ясколка киевская	17
Грыжник	15, 19		Ясколка ланцетовидная	17
Грыжник голый	19		Ясколка полевая	17
Грыжник многобрачный	19		Ясколка пятитычинковая	17
Дивала	15, 21		Ясколка скученноцветковая	17
Дивала многолетняя	21			
Дивала однолетняя	21			
Звездчатка	15, 23			
Звездчатка болотная	23			
Звездчатка злачная	23			
Звездчатка ланцетовидная	23			
Звездчатка незамеченная	23			
Звездчатка средняя	23			
Зорька	16, 20			
Зорька кожистая	20			
Зорька кукушкина	20			
Качим	15, 19			
Качим метельчатый	19			
Костенец	15, 20			
Костенец зонтичный	20			
Куколь	15, 17			
Куколь обыкновенный	17			
Мерингия	15, 20			
Мерингия трехжилковая	20			
Минуарция	15, 20			
Минуарция гладкосеменная	20			
Минуарция скученная	20			
Мшанка	15, 21			
Мшанка лежачая	21			
Мшанка узловатая	21			
Мыльнянка	15, 21			
Мыльнянка лекарственная	15, 21			
Мягковолосник	15, 20			
Мягковолосник водяной	20			
Песколюбочка	15, 21			
Песколюбочка постенная	21			
Песчанка	15, 17			
Песчанка клейкая	17			
Смолёвка	16, 21-23			
Смолёвка вильчатая	23			
Смолёвка днепровская	22			
Смолёвка зеленоватая	22			
Смолёвка ночная	22			
Смолёвка обыкновенная	22			
Смолёвка понижающая	22			
Смолёвка татарская	22			
Смолёвка херсонская	22			
Смолёвка широколистная	22			
Смолёвка ягодная	21			
Смолка	16, 24			
Смолка обыкновенная	24			

Література

- Васильев А. Е., Воронин Н. С., Еленевский А. Г., Серебрякова Т. И. Ботаника: Морфология и анатомия растений. – М.: Просвещение, 1978. – 478 с.
- Екофлора України / відп. ред. Я. П. Дідух. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – Т. 3. – 496 с.
- Клоков М. В. Родина гвоздичні – Caryophyllaceae // Флора УРСР. – Київ: Видавництво АН УРСР, 1952. – Т. 4. – С. 421–649.
- Кучерява Л.Ф., Шевчик В.Л., Тищенко О.В. Судинні рослини заказника «Тулинецькі переліски» (Київська обл.) // Заповідна справа в Україні, 2007. – Вип. 1-2. – С. 38-41.
- Нечитайло В. А., Погребенник В. П., Гриценко В. В. Судинні рослини Канівського заповідника і околиць. – К.: Фітосоціоцентр, 2002. – 226 с.
- Определитель высших растений Крыма / под ред. Н. И. Рубцова. – Ленинград: Наука, Ленинградское отд., 1972. – 550 с.
- Определитель высших растений Украины / Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин, А. И. Барбарич. – 2-е изд. – К.: Наукова думка, 1987. – 548 с.
- Федорончук М. М. Система родини Caryophyllaceae флори України. 1. Підродини: Polycarpoideae, Paronychioideae, Alsinoideae // Укр. ботан. журн. – 2015. – Т. 72, № 6. – С. 542–554.
- Федорончук М. М. Система родини Caryophyllaceae флори України. 2. Підродина Caryophylloideae // Укр. ботан. журн. – 2016. – Т. 73, № 1. – С. 33–45.
- Флора Восточной Европы / под ред. Н. Н. Цвелева. – М.-СПб.: Тов-во научных изданий КМК, 2004. – Т. 11. – 536 с.
- Флора на НР България / Асенов Ив., Бондев Ив., Велчев Ив. и др. – София: БАН, 1966. – Т. 3. – 637 с.
- Шевчик В. Л., Соломаха В. Б., Войтюк Ю. О. Синтаксономія рослинності та список флори Канівського природного заповідника II. Український фітоценотичний збірник. — К., 1996. — Сер. Б, вип. 1(4). — С. 5-119.
- Hernández-Ledesma P., Berendsohn W.G., Borsch T. et al. A taxonomic backbone for the global synthesis of species diversity in the angiosperm order Caryophyllales // Willdenowia. – 2015. – Vol. 45, № 3. – P. 281-383.
- The Angiosperm Phylogeny Group. An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV : [англ.] // Botanical Journal of the Linnean Society. — 2016. — Vol. 181, no. 1 (24 March). — P. 1—20.

Зміст

Вступ	3
Список використаних скорочень	4
Морфологічні особливості гвоздичних	5
Життєва форма	5
Стебло	6
Листки	6
Суцвіття	7
Квітка	9
Плід та насінина	12
Найважливіші ознаки для визначення гвоздичних	14
РОДИНА ГВОЗДИЧНІ — Caryophyllaceae	
Ключ для визначення родів	15
Ключ для визначення видів	17
Алфавітний покажчик латинських назв	25
Алфавітний покажчик українських назв	26
Алфавітний покажчик російських назв	27
Література	28